

Partiprogram

Antaget av extra riksstämman i Västerås den 26 - 27 oktober 1990

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. EKOHUMANISM
2. VÅR TIDS UTMANINGAR
3. CENTERNS UPPDRAG
4. MÄNNISKAN I CENTRUM
5. SAMPEL MED NATUREN
6. HELA SVERIGE SKA LEVA
7. MAKTEN TILL MÄNNISKORNA
8. ANSVAR FÖR VARANDRA
9. LÅT HELA JORDEN LEVA

Kapitel 1: EKOHUMANISM

Alla människors lika värde och rättigheter är grunden för centerns politik. Individens fri- och rättigheter får inskränkas endast av hänsynen till andra människors lika fri- och rättigheter.

All mänsklig verksamhet måste inordnas i ekologiska sammanhang och i naturens eget kretslopp. Samhället måste utvecklas i samklang med naturen och i ödmjukhet inför allt levande. Samspelet mellan naturen och människan formar miljön. Genom att skapa en god miljö ger vi förutsättningarna för bestående mänsklig välfärd.

Livskvalitet är ett övergripande mål i centerns samhällsarbete. Samhället ska anpassas efter människans förutsättningar och behov. Andra värden än de rent materiella måste ges större vikt i politiken.

Centerns människosyn har sin grund i den kristna livsåskådningen och i humanismens krav på respekt för de enskilda människornas fri- och rättigheter. Den kristna etikens och humanismens respekt för människovärdet bör prägla samhällsarbetet.

Respekt för livet, för medmänniskorna och hänsyn till naturen måste vara grundläggande för den framtida samhällsutvecklingen.

Framtidssamhället måste utformas utifrån humanismens idéer och från naturens förutsättningar, ekologin. Denna politiska ideologi, ekohumanismen, utgår ifrån att människan och naturen hör samman. Människan har kunskaper som kan förena ekologi och humanism.

Humanism och ekologisk grundsyn är förenade i centerns ideologi, ekohumanismen. Ekohumanismen innebär en helhetssyn på människan och miljön, byggd på respekt för livet.

Centern arbetar för decentralisering av makt, resurser och boende. Det decentraliserade samhället kännetecknas av att varje individ har inflytande över sin egen situation och att beslut fattas nära dem som berörs. Offentlig och privat maktkoncentration ska motverkas. Människors vilja till initiativ, samverkan och

ansvar utgör drivkrafter till framsteg och framåtskridande. I ett decentraliserat samhälle kan kraven på resurshushållning och god livsmiljö bäst tillgodoses.

Besluten i samhället ska grundas på människornas aktiva deltagande. Centerpolitiken ställer krav på solidaritet och samverkan för människors jämlikhet och välfärd. Vi tror på människors vilja och förmåga att ta personligt ansvar och tillsammans påverka samhällsutvecklingen. Demokratien måste ständigt försvaras och fördjupas.

Grundläggande fri- och rättigheter måste värnas, rättvis fördelning och grundtrygghet uppnås och ekonomiska och sociala klyftor mellan människor motverkas liksom miljöförstöring och utarmning av naturresurserna.

Centern värnar om rättssamhället. Alla människor måste garanteras skydd mot såväl administrativa övergrepp som våld och annan kriminalitet. Byråkrati ska motverkas och maktutövning kontrolleras demokratiskt.

Ekologi och ekonomi måste gå hand i hand. Centern arbetar för en socialt och miljömässigt styrd marknadsekonomi.

Varje generation har ansvar för att lämna över ett bättre samhälle till nästa generation. Varje generation måste bära de fulla kostnaderna för sin egen existens.

Kapitel 2: VÅR TIDS UTMANINGAR

Mycket har utträttats... Under nittonhundratalet har mänskligheten åstadkommit revolutionerande förändringar av levnadsvillkoren på jorden. Vi kan förflytta oss snabbt mellan länder och kontinenter. Radio- och satellit teknik ger oss direktkontakt med andra sidan jordklotet. Nya läkemedel och behandlingsmetoder botar sjukdomar som förr var obotliga eller dödliga.

Förändringarna har varit möjliga framför allt tack vare intensiv forskning och snabb teknisk utveckling. För dem som kunnat dra nytta av framstegen har det medfört en kraftigt höjd materiell standard.

I Sverige har den materiella välfärden kunnat fördelas till de flesta. Barnbidrag, folkpension, vård och utbildning har spelat stor roll för Sveriges utveckling och för en rättvis fördelning av välfärden. men överlevnaden hotas.. Utvecklingen har också medfört att jordens och mänsklighetens överlevnad är hotad. Vi står nu inför större utmaningar än någonsin.

Skövling av naturresurser skapar tillsammans med all annan miljöförstöring risk för ekologiska katastrofer.

Ökade utsläpp medför risk för en "växthuseffekt" som kan utsätta jorden för stora klimatförändringar. Ozonlagret, livets skydd mot den brännande ultraviolette strålningen från solen, håller på att förstöras. Luftföroreningar dödar hela skogar. Jordförstöringen resulterar i en fortgående utbredning av livlösa öknar. En del av energiförsörjningen baseras på kärnkraft som lämnar kvar livsfarligt radioaktivt avfall i tiotusentals år. Ekosystemen i världshaven är hotade.

Miljöförstöringen pågår i alla världsdelar och i alla länder. Ekonomin har fått styra utan hänsyn till ekologin. Trots att naturen har en förbluffande förmåga att utstå påfrestningar, är miljöskadorna stora. Ökande kunskaper och förbättrad teknik ger dock nya förutsättningar att klara miljöproblemen.

Hotet om det totala kriget har lagt en skugga över mänskligheten under nästan hela efterkrigstiden. Tillgången till kärnvapen hotar livets existens. Användningen av kärnkraft som energikälla ökar risken för kärnvapenspridning. Regionala konflikter utgör ständiga oroshärdar. Militära rustningar tär hårt på jordens resurser. Minskade spänningar mellan stormakterna ger förhoppningar om en mera varaktig fred.

Den sneda fördelningen av jordens resurser är en grym orättvisa. Många människor lever i materiellt

överflöd. Samtidigt lever en majoritet av jordens befolkning i fattigdom. Många lever under svältgränsen. Maten skulle räcka till alla om resurserna används väl och fördelas rättvist. Kunskaper finns om hur människorna i den fattiga delen av världen kan bygga upp en bättre tillvaro. Men ojämlika maktstrukturer och ekonomier som inte fungerar gör att miljontals människor lever i misär.

Kampen för fred, för god miljö och global jämlikhet utgör stora utmaningar för mänskligheten.

... och den materiella utvecklingen har ett pris. Samhällsarbetet har framför allt inriktats på att tillfredsställa materiella behov. De flesta människor i Sverige har ett arbete. Utbudet av utbildning, sjukvård, barnomsorg och fritidsaktiviteter har ökat i snabb takt.

Välfärdspolitiken har byggts ut kraftigt de senaste årtiondena. Ändå har inte alla människor trygghet och samhällsservice på lika villkor och efter individuella behov. Den offentliga verksamheten präglas i alltför stor utsträckning av storskalighet, tröghet och likriktning. Trots vår gemensamma välfärd har många hamnat utanför välfärdsstatens trygghetssystem. Det är människor med kontanter eller kontakter som kan slå sig fram där de offentliga trygghetssystemen misslyckats.

Centraliseringen har skapat vanmakt hos många människor. Det finns många krafter i samhället som verkar för att öka de ekonomiska och sociala klyftorna mellan människor och mellan regioner. Personligt ansvar och gemensamma normer har urholkats. Klyftan mellan medborgare och beslutsfattare har vuxit och förtroendet minskat. Det underminerar den demokratiska grund som vårt samhälle är uppbyggt på.

Trots den snabba standardökningen mår många människor dåligt. Naturliga gemenskaper har brutits upp och lokala miljöer utarmats genom befolkningsomflyttningar och centralisering. Ensamheten breder ut sig. Människor vill inte bara överleva. Vi vill också leva ett liv i trygghet och gemenskap, rikt på livsinnehåll och möjligheter. Många söker därför en djupare mening med tillvaron. Brist på bestående värden riskerar att skapa en stor inre tomhet. Kommersialismen kan bara fylla tomheten för korta stunder men lämnar oss i sticket när vargtimmen nalkas.

Nya förutsättningar Materialism, storskalighet och centralisering har präglat industrisamhället. Det har tagit sig uttryck i toppstyrda organisationer, social ingenjörskonst i samhällsarbetet med enhetliga och standardiserade lösningar, storskalighet i vård och service, fixering vid materiell tillväxt och massproduktion.

Men nya kulturmönster bryter fram. Ny teknik ger större möjligheter till decentralisering i produktion och boende. Varuproduktion har inte längre samma betydelse för samhälls-utvecklingen. Kunskap, kultur och upplevelser blir istället viktiga redskap för utveckling. Människors levnadsmönster präglas mer av mångfald och individuella val. Samtidigt riskerar många att bli satta åt sidan på en alltmer kunskapsinriktad arbetsmarknad. Utvecklingen innebär såväl nya möjligheter som nya risker.

Den tekniska utvecklingen ställer oss inför nya vägval. Biotekniken gör att människan får redskap att manipulera med livets innersta byggstenar. Det krävs klara etiska regler för hur människorna ska ta denna teknik i sin tjänst.

När gamla normer försvinner växer nya successivt fram. Nya mönster för familjelivet ger ändrade förutsättningar för arbets liv, boende och gemenskap.

Sverige utvecklas mer och mer till ett internationaliserat samhälle som formas av många olika kulturer. Levnadsförhållandena i vårt land påverkas alltmer av omvärlden. Näringslivet inriktas i växande omfattning på de internationella marknaderna.

Utvecklingen i Europa ger nya möjligheter. I samarbetet mellan öst och väst skapas dynamik och förändring. En europeisk öppenhet gentemot övriga omvärlden, inte minst tredje världens länder, skulle skapa ytterligare möjligheter för utveckling.

Förändringskrafter Trots att hoten är många, växer samtidigt starka förändrings krafter, som kan vända

utvecklingen i en annan riktning. Det är en politisk utmaning att ta till vara dessa krafter, för att skapa en god framtid.

Det västerländska samhället håller på att genomgå en djup gående värderingsförändring. Samtidigt som konsumtionen ökar, riktas blickarna bort från det renodlat materiella. Nya värderingar och strömningar som har sin grund i humanistisk livsåskådning kan få ökad betydelse. Lokala traditioner och impulser från andra kulturer kan skapa grund för utveckling och nyskapande.

Varje människa har en inneboende initiativkraft och vilja att ta ansvar, samarbeta och leva tillsammans med andra människor. Ett ökat utrymme för eget skapande och egna aktiviteter ger möjligheter att vitalisera demokratin. Fria organisationer med folkrörelsekaraktär är nödvändiga för en fungerande demokrati.

Med ökade kunskaper genom forskning och utveckling, och nya tekniska landvinningar kan hittills olösta problem bemästras. Det gäller inte minst på miljöområdet.

Den dynamik som skapas av de mindre och medelstora företagen utgör en stark kraft till förnyelse och utveckling. Ett näringsliv som bl a präglas av nyföretagande, hög kunskapsnivå, engagerade människor och internationell samverkan har en god beredskap för att möta nya situationer.

Internationalismen ger människor nya möjligheter att mötas och utvecklas. Ett mångfaldens Europa och ett ökat globalt medvetande ger stora förutsättningar för förnyelse i vårt eget land.

Mänskligheten står inför en rad utmaningar. Det gäller såväl den globala överlevnaden som den sociala miljön. Genom kunskaper och engagemang kan vi tillsammans lösa problemen och skapa en hållbar utveckling. Vi får inte lämna över miljöproblemet till våra barn och barnbarn.

Kulturen ger glädje och perspektiv på vår egen och andras tillvaro. Den berikar fantasi och inlevelseförmåga. Kulturlivet bör rymma både bevarande och nyskapande samt främja gemenskap, tolerans och personlig utveckling. Det måste också finnas stort utrymme för den lust och spontanitet som frigör och utvecklar människan.

Internationalism är en självklar del i ekohumanismen. Kravet på människors lika fri- och rättigheter gäller alla människor över allt, i alla tider. Människors ömsesidiga beroende i det ekologiska systemet känner heller inga gränser. Avgörande för mänsklighetens framtid är ett framgångsrikt arbete för fred, nedrustning, resurshushållning och global rättvisa. Kontakter och samverkan över gränser, mellan folk, kulturer och länder, berikar samhället och människan. Det internationella samarbetet måste ge grund för en uthållig ekonomisk och miljöansvarig utveckling.

Kapitel 3: CENTERNS UPPDRAG

Centeridéerna representerar en självständig ideologisk dimension som utgår från respekt för människan som individ och hennes förhållande till naturen och samhället.

Centerrörelsens uppdrag är att fortlöpande arbeta för en bättre miljö och ett bättre samhälle för kommande generationer. Det förutsätter en genomgripande omvandling av samhället.

De traditionella ideologierna - konservatism, liberalism och socialism - är främst ekonomiskt orienterade. Dessa idéströmningar är barn av industrisamhällets framväxt. Centerrörelsen bildades däremot som en protest mot industrisamhällets avarter, maktkoncentration och social ojämlikhet. Centerrörelsens självständiga ideologiska position gör att vi står fria och obundna.

Centerrörelsens ursprung och historia har format våra har format vårt uppdrag att arbeta för likvärdiga levnadsvillkor för alla människor i hela landet. Denna uppgift är lika viktig idag.

Centerrörelsen är en kamporganisation för de gröna idéerna, för att förena ekologisk helhetssyn med medmänsklighet och humanism. Människor som lever och arbetar nära naturen har i stor utsträckning engagerat sig i centerrörelsen alltsedan partiet bildades 1910. Centern för sedan länge en aktiv kamp för miljön och mot resursslöseri, förgiftning och skövling av naturen. Centern förde in helhetssynen på människans förhållande till naturen och miljöansvaret i svensk politik.

Genom hela centerns historia löper en klar linje att företräda socialt och ekonomiskt trängda grupper. Denna politiska kamp formas av centerns grundvärderingar om jämlikhet och solidaritet, småskalighet och decentralisering. Vi är inte bundna av ekonomiska maktgrupperingar eller andra välbeställda intressen.

Valfrihet för den enskilde får inte endast bli en rätt för den ekonomiskt starke. Centern vill kombinera valfrihet med en politik som ökar människornas verkliga valmöjligheter, t ex vid val av bosättning eller val av barnomsorg. Därför behövs en rättvis fördelning av välfärden.

Genom öppenhet och lyhördhet i vår folkrörelse ska centern fungera som ett redskap för människors vilja att förändra. Genom decentralisering vill vi göra det möjligt för alla människor att påverka sin situation och engagera sig i samhällsutvecklingen.

Centerns ideologiska utgångspunkt gör att vi står fria att ta upp nya och svåra frågor i den politiska debatten. De grundläggande frågorna om livet och dess förutsättningar är en sådan diskussion. När biotekniken öppnar möjligheter för mänskligheten att kartlägga, påverka och manipulera med livets byggstenar, blir detta engagemang än viktigare.

Centerrörelsen i Sverige har nära släktskap med många politiska rörelser i Norden och andra länder. Det utgör en tillgång i vårt internationella engagemang för att värna världsfreden, stoppa miljöförstörelsen och skapa rättvisa mellan människor i alla länder.

För att förverkliga centerns idéer är vi beredda att samarbeta med andra politiska grupperingar och rörelser som arbetar för liknande mål. Centerns position i politiken gör att vi har särskilda möjligheter att verka för samlande lösningar i svåra frågor.

Centerns politiska särart, formar vårt uppdrag att:

- visa respekt för livet, forma normer och etiska utgångspunkter för samhällsarbetet
- driva kraven på god miljö och global rättvisa i kampen för mänsklighetens överlevnad
- genom en konsekvent decentraliseringspolitik ge alla människor verkliga förutsättningar att forma sitt eget liv i samverkan med andra
- bidra till att bygga broar mellan människor, länder och kulturer, samt utveckla det internationella samarbetet
- främja grundtrygghet, jämlikhet och likvärdiga villkor mellan människor, regioner och länder.

Framtiden formas med demokratiska beslut, men främst genom att människor har utrymme för egna initiativ och personligt ansvarstagande.

Kapitel 4: MÄNNISKAN I CENTRUM

Respekten för varje människas egen identitet och särart är grundläggande för centerideologin. Varje människa har rätt att utvecklas efter sina förutsättningar och påverka sin egen situation. Vi tror på människans inneboende kraft, kreativitet och möjligheter att forma framtiden. Centern arbetar för valfrihet. Vi avvisar kollektivistiska lösningar som söker pressa in alla i en standardiserad livsförpackning.

Människan är en social varelse. Alla människor behöver gemenskap, kärlek och social förankring. Ingen kan i längden utträta något utan stöd och utbyte från sina medmänniskor.

Människan är en skapande varelse. Kreativitet, fantasi och uppfinningsrikedom skiljer människan från andra levande varelser. Förmågan till nyskapande måste uppmuntras hos alla människor.

Människan är en biologisk varelse. Hon ingår i den livskraftiga men sköra väv som ekosystemet utgör. När människan bryter sönder detta livssammanhang, skadar hon också sig själv.

Vår människosyn formar centerpolitiken. Den bildar grundvalen för våra politiska krav på olika samhällsområden.

Varje människa är unik. All mänsklig verksamhet måste grundas på respekt för individens frihet. Det gäller såväl tanke- och trosfrihet som yttrande- och organisationsfrihet. Individens fri- och rättigheter får inskränkas endast av hänsynen till andra människors fri- och rättigheter.

Insikten att varje människa är en unik individ, leder till krav på tolerans inför olikhet och avvikelse. Minoriteter ska mötas med respekt för sin särart. Öppenhet och tolerans gentemot andra människor, oavsett ras, religion, kultur eller sexuell identitet är grundläggande för ett demokratiskt samhälle.

I utövandet av sin religion eller formandet av sin livsåskådning, skall människan vara garanterad religionsfrihet och ha rätt att utöva sin religion. Svenska kyrkans karaktär av öppen folkkyrka ska bevaras. De fria kyrkosamfundens ges goda förutsättningar att verka och utvecklas.

Människan måste forma etiska regler och principer för sin egen tillvaro. Framtidens samhälle kan inte byggas enbart med lagstiftning och administrativa lösningar. Biotekniken är ett exempel på detta. Människan har inte rätt att manipulera med livet.

Människan är en social varelse. En förutsättning för varje gemenskaps fortlevnad, är att det också finns gemensamma normer som ger grunderna för hur var och en ska förhålla sig till sina medmänniskor. Ett till synes normlöst eller värderingsfritt samhälle öppnar dörren för antidemokratiska och inhumana filosofier.

Etiska regler måste prägla såväl umgänget människor emellan som samhällsverksamhet och arbetsliv. Ju mera vårt personliga uppträdande präglas av etik och ansvarskänsla desto färre förbud och detaljregler behöver samhället utfärda.

För centern är familjen och den lokala gemenskapen människor emellan av stor betydelse. Ett samhälle som bryter upp tillvaron i skilda sektorer, bryter också sönder det naturliga skydds nätet och gemenskapen.

Genom föreningsliv och folkrörelser kan många människor utveckla en viktig gemenskap. Därför måste samhället ge föreningar som bedriver barn- och ungdomsverksamhet, t ex idrottsrörelsen, goda förutsättningar.

Ytterst är människors gemenskap också internationell. Människor med olika bakgrund möts allt oftare i dagens värld. Med ömsesidig respekt för varandra kan vi leva i fred.

Kampen för mänskliga rättigheter och mat för dagen är den allt överskuggande uppgiften i tillvaron för människor i stora delar av vår värld. Alla människor i alla länder har ett ansvar för att utrota svält och

armod och utveckla demokrati och mänskliga rättigheter.

Människan är en skapande varelse I framtiden kommer kunskaper att utgöra en allt viktigare drivkraft för samhällsutvecklingen. Därmed kommer individen att spela en mera central roll än tidigare. Arbetsuppgifterna blir mera ansvarsfulla och självständiga. Samtidigt ökar kraven på samarbetsförmåga med andra människor. Därigenom utvecklas ett liv som ger större utrymme för människans skapande.

För att kunna utveckla sin skapande förmåga måste varje människa ha rätt till en god utbildning. Skolan måste stimulera till personligt ansvar och utveckla förmågan till samarbete och till självständigt och konstruktivt arbete, samt ge demokratisk fostran.

Det personliga ägandet leder till personligt ansvar, och måste därför främjas. Genom ett målmedvetet arbete för decentralisering och personligt ansvar för alla verksamma i företagen öppnas större möjligheter till utveckling i näringslivet.

Kulturen ger våra liv ökat innehåll. Kultur är skapande gemenskap och upplevelser som kan ge oss perspektiv på vår egen och andra människors situation i tillvaron. Alla ska ha möjligheter att delta i ett rikt och varierat kulturliv.

Kulturlivet ska vara fritt och oberoende. En stark kommersialisering gör kulturlivet ytligt och är ett hot mot mångfald och kulturell särart. Enskilda kulturarbetare, folkrörelser, studieförbund och fria grupper har stor betydelse både för kulturarvet och som förnyare av kulturen. Barn och ungdom ska tidigt få del av kulturen. Det är ett politiskt ansvar att främja kvalitet och mångfald i kulturlivet.

Bostadsort och ekonomi får inte vara avgörande för möjligheterna att ta del i kulturlivet. Därför behövs ett växelspel mellan centrala, regionala och lokala kulturinsatser.

Den kulturella mångfald och den kontaktyta med omvärlden som invandrare och flyktingar bidrar med berikar kulturlivet.

Människan är en biologisk varelse Den dominerande livsstilen i den industrialiserade världen har hittills inneburit ett långsiktigt hot mot såväl miljön som mot välfärden. Naturen sätter gränser för mänskligheten.

Människornas oro i Sverige och andra rika länder gäller inte främst om vi ska få tillgång till varor och förnödheter i tillräcklig omfattning. Mångas oro gäller istället om naturens produktionsförmåga uthålligt ska kunna bevaras.

Människan har alltför länge skövat naturen. Den tekniska utvecklingen ger oss allt starkare redskap att påverka vår omvärld, på gott och ont. Miljöhänsyn är en nödvändighet för mänsklig överlevnad. Människan kan och måste leva i samklang med naturen. Med stigande världsbefolkning blir kraven på hushållning och rättvis fördelning allt större. Vi måste utveckla livsstilar som varaktigt tar ansvar för kommande generationer.

Människan har en andlig dimension Bilden av människan som en sinnrik biologisk varelse räcker inte som beskrivning. I själva människolivet finns något mer, något bortom eller djupare. Det finns värden och erfarenheter hos människan som inte alltid kan vägas, mätas eller förstås.

Människan söker en andlig dimension i tillvaron. Hon söker en värld där hon kan urskilja rätt och orätt, gott och ont, sant eller falskt, en etisk grund. Människan känner ansvar och har förpliktelser vilket förutsätter förpliktelser vilket förutsätter frihet. Därför måste samhället vara så inrättat att det djupast mänskliga inte förkvävs. Människans behov tillgodoses inte enbart genom materiellt välstånd. Hon måste ha något att leva av men också något att leva för.

Människans andliga behov kan ta sig olika uttryck, i ett sökande efter mål och mening, i en högst personlig livsåskådning eller i en religiös bekännelse. Denna dimension hos människan måste respekteras och beaktas i det politiska arbetet.

Kapitel 5: SAMSPEL MED NATUREN

Alla har rätt att få leva i en god miljö. God miljö förutsätter ren luft och rent vatten, friska skogar och sjöar. Människan har ingen rätt att bryta de ekologiska kretsloppen. Bryts kretsloppen hotas överlevnaden.

Centern vill gå i spetsen för en ny livsstil där vi tar hänsyn till naturen och till varandra. Vi vill skapa ett samhälle där kunskap, kultur och gemenskap värderas högre. Kvalitet ska bli viktigare än kvantitet. Genom styrning och klara spelregler kan marknad och teknisk utveckling bli våra redskap.

Ekologi och ekonomi ska stå i samklang med varandra. Ekonomin ska baseras på att bruka inte att förbruka.

Centern vill bygga samhället för en varaktig och hållbar utveckling. Sverige måste fungera som en del i ett uthålligt globalt system. Genom ökad kunskap, personligt ansvar och internationellt samarbete är en sådan förändring möjlig.

Globalt miljöansvar Miljöhoten är globala och gränsöverskridande. Utsläpp i luft och vatten känner inga nationsgränser. Växthuseffekten som följer av ökade utsläpp av koldioxid och andra gaser till atmosfären riskerar liksom angreppen på ozonskiktet att bli allvarliga hot mot vår överlevnad. Internationellt samarbete och internationella lösningar krävs därför. Överstatliga bindande beslut kan bli nödvändiga på miljöområdet.

Det behövs ett gemensamt internationellt program för att avskaffa kärnkraften. Ett alleuropeiskt samarbete för att reducera de gränsöverskridande föroreningarna i luft och vatten måste innefatta ekonomiska medel för att möjliggöra och underlätta investeringar i ny teknologi och reningsteknik.

Även ur nationell synvinkel kan investeringar i miljöteknik utanför landets gränser ge större positiva miljöeffekter än mot svarande investeringar i Sverige.

Ett centralt mål i en långsiktig internationell strategi måste vara att samtidigt ge varje människa kunskap om miljöhot och möjliga åtgärder. Därför är folkbildning ett viktigt inslag i miljöarbetet.

I varje internationellt ekonomiskt samarbete behövs dessutom en samordning av ekologiska och ekonomiska intressen. Det gäller inte minst i den europeiska integrationen.

Förebygg miljöproblem Miljöpolitiken har alltför länge inriktats på insatser för att i efterhand korrigera och reparera skador. Industrisamhället har sitt sätt att exploatera naturresurser satt miljökraven på en reparationsfilosofi som präglat såväl tillståndsgivning, som tekniska lösningar och kontroll av miljöpåverkande verksamhet har till stor del inneburit en miljöpolitisk återvändsgränd. Miljöproblemen kvarstår eftersom helhetssynen saknas.

I takt med allt fler miljöskador och katastrofer har miljöengemanget ökat starkt. Insikten har vuxit om att vi lever i en värld med begränsade resurser. Härigenom ökar förutsättningarna för att ta det avgörande steget från miljöreparation i efterhand till en förebyggande miljöstrategi.

Decentralisering är ett medel för att skapa ett miljövänligt samhälle som är effektivt utan att tära på människor och natur.

Ett decentraliserat samhälle utvecklar livsmönster som ger förutsättningar för en fullvärdig miljö. Det bygger på de enskilda människornas egna insatser och vilja att ta personligt ansvar i samverkan med andra. Miljöansvaret stimuleras om besluten decentraliseras. Alla hushåll bör få tillgång till källsortering av avfall samt stimuleras till att ta sitt ansvar för miljön.

På så sätt formas en miljöpolitik som inte jagar enskilda miljöhot, utan bygger ett samhälle där

miljöproblem inte uppstår.

Miljöns regelverk All resursanvändning och alla utsläpp måste anpassas till ekologiskt grundade krav.

- Användningen av lagerresurser, såsom olja och metaller, måste minimeras. Den användning som sker måste grundas på återvinning i samhället eller återcirkulation i naturen.

- Förnybara resurser, såsom skog och växande grödor, får ej förbrukas snabbare än tillväxten och skall skötas så att förnyelseförmågan bibehålles.

- Mångfalden av djur och växter skyddas. Den naturliga variationen ska bevaras.

- Användningen av flödande resurser, såsom sol, vind och vatten, begränsas inte av resursskäl, men t ex av naturvårdshänsyn.

- Nedbrytbara utsläpp kan endast tillåtas om konsekvenser och livslängd är kända och får bara ske i den takt och omfattning som naturen klarar av.

- Icke nedbrytbara utsläpp försvinner aldrig och kan - om de är farliga - inte tillåtas. Om miljön inte ska ta ytterligare skada, räcker det inte att minska dessa utsläpp utan de måste upphöra. Tungmetaller och andra sällsynta grundämnen ska inte tillåtas överstiga de naturliga variationerna.

Dessa ekologiskt grundade krav måste tjäna som utgångspunkt för miljöpolitikens regelverk. För verksamheter som inte kan anpassas till de ekologiska kraven, t ex genom ny teknik eller nya produktionsprocesser, blir den yttersta konsekvensen att dessa måste upphöra. I vissa fall tvingas vi fatta politiska beslut om t ex utsläppsbegränsningar innan samtliga konsekvenser är kartlagda.

Samspel, teknik och politik Tillämpningen av ekologiska regler måste ske snarast möjligt på alla områden. Det faktum att detta i vissa fall inte kan ske omedelbart får dock aldrig vara ett skäl att avstå från åtgärder.

För det första förutsätter anpassningen till de ekologiskt grundade kraven en massiv introduktion av ny teknik. Genom resurseffektiv teknik skapas nya möjligheter till miljöanpassad produktion och konsumtion.

För det andra måste miljöpolitiken fullt ut utnyttja den förändringskraft som marknaden besitter. På så sätt kan nya produktionsmöjligheter och nya tekniker snabbt tas tillvara.

För det tredje krävs politiska beslut genom lagstiftning. Tidpunkten då olika förändringar ska ha genomförts och nya villkor börjar gälla ska fastställas. Miljöindustriell teknik har några generationer bakom sig. Den första generationens miljölösningar innebar högre skorstenar. Den andra att skorstenarna fick filter. Den tredje generationens teknik innebar att former för återvinning av avfallet infördes.

Den viktigaste uppgiften är nu att utforma en ren produktion som förebygger avfallsproblemen. Genom att från början producera så att minsta möjliga avfall uppstår med en teknik som inte släpper ut avfall i luft och vatten, förebyggs framtida miljöhot. Teknik för att bättre utnyttja naturens självrenerande förmåga måste samtidigt utvecklas.

Miljövänlig och resurssnål teknik är ett strategiskt utvecklingsområde, med hela världen som möjlig marknad. Genom en aktiv miljöpolitik och skärpt lagstiftning stimuleras utveckling som både skyddar vår egen närmiljö och som kan minska de globala miljöproblemen.

Miljöstyrd ekonomi Ekologi och ekonomi måste fungera i samspel. Kortsiktiga ekonomiska mål måste underordnas hänsynen till miljön.

Företagen bör själva engageras starkare i miljöarbetet. Oftast finns stora ekonomiska vinster att hämta i miljövänlig teknologi.

Miljörevision i företag och i offentlig verksamhet som granskar hela verksamheten ur miljösynpunkt underlättar utveckling av miljövänligare produktionsprocesser samt minskar råvaru- och energiåtgången.

Ökad uppmärksamhet på miljöbrister och risker inom företagen kommer att verka stimulerande på teknikutvecklingen. Marknadsekonomiska styrmedel har stor betydelse för att tillsammans med lagstiftning och offentlig kontroll utveckla en ekologiskt anpassad ekonomi.

Skatte- och avgiftssystemet ska användas för att uppnå ekologiskt grundade krav på ekonomin. Principen ska vara att naturresurser beskattas för att stimulera hushållning, återvinning och återanvändning samt övergång till användning av förnybara resurser.

Miljöavgifter i kombination med klart fastställda regler stimulerar till minskad miljöpåverkan i produktion och energianvändning. Avgifterna bör successivt höjas för att påskynda teknikutvecklingen i miljövänlig riktning och för att pressa ner utsläpp. Intäkterna av avgifterna skall återföras till miljöförbättrande åtgärder.

Miljövänligt energisystem Energisystemet måste baseras på förnybara och miljövänliga energikällor. Ökad hushållning och effektiv energianvändning är viktiga inslag i energipolitiken. Småskaliga och flexibla system ska vara grundläggande för energiförsörjningen. Sådana system skapar en stabil grund för god miljö samt uthållig ekonomisk och social utveckling.

Kärnkraften innebär oacceptabla risker genom den miljöförstörande bränslehanteringen, uranbrytningen, det högaktiva avfallet, risker för haveri och genom sin koppling till kärn- vapenspridning. All svensk kärnkraft ska avvecklas. Sverige ska också aktivt arbeta för internationell avveckling av kärnkraften.

En begränsad utbyggnad av vattenkraften måste förenas med miljöhänsyn.

Norrlandsälvarna Torne, Kalix, Råne, Pite och Vindelälven/ Laisälven ska skyddas från utbyggnad genom att förklaras som nationalälvar.

Förbränning av fossila bränslen, som kol och olja, medför stora utsläpp av bl a koldioxid, som hotar jordens klimat. Användningen av dessa för energiändamål skall på sikt upphöra. För att ersätta kärnkraft och fossila bränslen behövs effektivisering av energianvändningen, en massiv användning av förnybara energikällor, som bioenergi, solenergi och vindkraft, samt en effektivare användning av vattenkraften.

Förändringen skall ske genom styrning via skatter, miljöavgifter och andra ekonomiska styrmedel, intensiv teknisk utveckling och bestämda tidsgränser för när användningen av kärnkraft, kol, olja och naturgas skall upphöra.

Transportsystemet Transportsystemet måste utformas från ekologiska och samhällsekonomiska principer. Miljöskadliga transporter måste ersättas med ekologiskt riktiga transportsystem.

För att göra järnvägen till ett attraktivt alternativ för både gods och persontransporter krävs omfattande investeringar i järnvägsnätet och nya fordon. Den långväga godstrafiken ska i stor utsträckning stimuleras att övergå från landsväg till järnväg och sjöfart genom skatter och miljöavgifter. Persontransporter på järnväg ska stimuleras, framför allt genom konkurrenskraftiga priser, snabba transporter och god komfort för att minska behovet av bil- och flygtransporter.

För att ge alternativ till tätorternas arbetsresor med privatbil behövs effektiva och moderna kollektiva trafiksystem. Spårtrafik och trådbussar och andra miljövänliga alternativ bör utgöra stommen i de större städernas trafikförsörjning. Bilismen i de större tätorterna måste kraftigt begränsas.

Det krävs en kraftfull satsning på utvecklingen av miljövänliga motorer och drivmedel. Klara tidsgränser ska fastställas för när användningen av fossila bränslen som drivmedel ska ha upp hört. Sverige ska verka för att sådana förändringar genomförs också internationellt, så att bilindustrin tvingas ställa om sin produktion.

Flygtrafiken ska underställas stränga miljökrav för att begränsa ingreppen i naturen och genom utveckling av motorene och genom utveckling av motorer och drivmedel minska utsläpp och bullernivåer.

Naturvård Landskapsvård och naturskydd är viktiga delar av miljöpolitiken. Artrikedomen av blommor, träd, däggdjur, fåglar, insekter och andra växter och djur är omistliga delar av vår omgivning och jordens ekologiska system. Ängar, hagmarker, urskogar, fjällskogar, våtmarker och andra känsliga biotoper måste värnas. Nationalparkerna ska skyddas från ingrepp.

Bioteknik Den moderna biotekniken kommer att innebära genomgripande förändringar av samhället. Biotekniken rymmer stora möjligheter men också miljömässiga och sociala risker. Människan kan inte avsvära sig ansvaret för ekosystemets fortlevnad.

Den biologiska grundforskningen ges med biotekniken helt nya verktyg för att kartlägga och påverka arvsanlag. Det ökar förutsättningarna för att förstå livets mekanismer och förutse t ex sjukdomsförlopp.

I tillämplig form ger biotekniken också möjligheter att påverka arvsanlag för speciella syften, goda eller onda. Sjukdomar kan botas eller förebyggas, växtförädlingen görs snabbare och säkrare. Men tekniken kan också användas för att skapa nya livsformer som utnyttjas för speciella syften. Nya växter, mikroorganismer och djur, kan skapas även över artbarriärerna.

Centern vill att etiska regler och lagar utvecklas som sätter gränser för bioteknikens användning. En central princip ska vara att inga gentekniskt förändrade organismer får frisläppas innan de ekologiska konsekvenserna är kartlagda. Genmanipulation av mänskliga könsceller kan inte accepteras. Varje människas genetiska sekretess måste garanteras.

Vid användning av biotekniken för industriell eller annan produktion kan risker visa sig som ej förutses vid laborieprov och som rubbar den ekologiska balansen. Utnyttjande av genteknik på växter får inte ske så att den genetiska mångfalden utarmas. Patent på liv får ej accepteras.

Den moderna biotekniken kan sätta helt nya vapen och möjligheter i militära händer. Utvecklingen av biotekniken för militära syften måste hindras genom internationella överenskommelser. Biotekniken får inte heller leda till ytterligare exploatering av tredje världen.

Kapitel 6: HELA SVERIGE SKA LEVA

Människor och företag ska ha likvärdiga villkor i alla delar av landet. Regional balans är en förutsättning för människors valfrihet när det gäller boende och arbete. Varje ort och landsdels speciella karaktär skall tas till vara för att utveckla näringsliv och kulturell mångfald.

I en framtidsinriktad industri- och sysselsättningspolitik måste ny- och småföretagandet ha en avgörande roll för att skapa arbete och utveckla industri och service i hela landet.

Sverige i balans kan inte åstadkommas genom enstaka regionala insatser. Samhällsutvecklingen måste inriktas på att tillvarata och utveckla hela landets resurser.

Regional obalans är inte bra för någon, varken för invånarna på landsbygden, i mindre och medelstora städer eller i storstäder. Den skapar miljöproblem och bostadsbrist i expansionsområdena samtidigt som arbetslöshet och försämrade service drabbar övriga områden. Ojämliga levnadsvillkor i olika landsdelar hindrar människors möjligheter till utveckling. Ofta drabbas kvinnor och ungdomar extra hårt. Därför behövs en regionalpolitik som särskilt förbättrar möjligheterna till utbildning, arbete och god miljö i alla delar av landet.

En politik som skapar balans i hela Sverige ger möjlighet till positiv miljö- och välfärdsutveckling i storstadsområdena. Storstäderna har många fördelar med en rik tillgång till arbete, service och kultur. Mångfald och dynamik ger grogrund för utveckling. Alla människor har rätt till en god närmiljö, fri från luftföroreningar och frihet från köer till bostäder och vård mm. Dessa värden hotas av en ohämmad expansion i storstäderna. Ett minskat tryck på storstadsregionerna ger bättre förutsättningar att lösa problem med bostadsbrist, värdköer och miljöskador.

Infrastruktur Goda kommunikationer är en förutsättning för att hela Sverige ska leva. Utbyggd kollektivtrafik ökar möjligheterna till decentraliserat boende och näringsliv. Järnvägen är från energi- och miljösynpunkt överlägsen många andra transportmedel. Staten ska garantera ett väl fungerande järnvägsnät i alla delar av landet. Väl fungerande flygtrafik är nödvändig för att överbrygga långa avstånd. Moderna hamnanläggningar behövs för att möjliggöra en omfattande, ekonomisk och miljövänlig sjöfart.

I stora delar av landet är bilen det mest ändamålsenliga färdmedlet. Därför är det viktigt att upprätthålla en god vägstandard i hela landet. I den framtida satsningen på vägnätet är därför länsvägarna mycket viktiga liksom en nödvändig upprustning av grusvägnätet.

Den tekniska utvecklingen ger nya förutsättningar för företagande av olika slag. Avstånden spelar mindre roll än tidigare. Utvecklade data- och telekommunikationer innebär att alla delar av landet får likvärdiga förutsättningar för informationsförmedling till samma kostnad. Programproduktionen inom etermedia bör vara decentraliserad.

Tillgången till utbildning är viktig för varje region. Högskoleutbildningen är ofta en motor för den regionala utvecklingen inom ett län. Den högre utbildningen och forskningen ska decentraliseras och byggas ut. Ett rikt kulturutbud och en mångfald i kulturlivet är en viktig drivkraft för utvecklingen i hela Sverige. En stark förutsättning för ett levande kultur- och föreningsliv är att det finns tillgång till samlingslokaler i hela vårt land.

Decentralisering av offentlig service skapar förutsättningar för mindre orter att utvecklas. Överföring av beslut från stat till län och kommuner ger ökade möjligheter att regionalt och lokalt bestämma sin egen framtid. En stor del av verksamheten inom statliga verk och myndigheter ska vara decentraliserade till olika delar av landet. Även möjligheterna till decentralisering inom länen måste tas tillvara.

De mindre och medelstora företagen har de bästa möjligheterna att skapa ny sysselsättning i hela landet och därigenom utgöra ryggraden i Sveriges näringsliv och ekonomi.

NÄRINGSLIV Ett livskraftigt och produktivt näringsliv i hela landet är en förutsättning för vår välfärd. En mångfald av olika företag i skiftande ägandeformer leder till utveckling och nytänkande. Truster och karteller samt annan konkurrensbegränsning måste aktivt motverkas.

I små och medelstora företag finns mycket stort utrymme för kreativitet och personligt engagemang. Småskaligheten ger överblick över verksamheten och stor flexibilitet vid förändringar. Sjukfrånvaron är i allmänhet lägre vid små företag än vid stora.

Samhället bör konsekvent stärka de mindre och medelstora företagen i förhållande till storföretagen. Vid utformningen av skatteregler och arbetstidslagar ska större hänsyn tas till småföretagens förutsättningar. Det är en viktig uppgift att minimera detaljregler och krångel. Egenföretagande i ekonomisk samverkan skall främjas. En riktad satsning på mindre och medelstora företag är också positiv såväl för hemmamarknads- som för exportinriktade företag.

Eldsjälar och nya idéer ger nyföretagande. Samhället ska uppmuntra och underlätta för såväl kvinnor som män som vill starta eget. Nyföretagande inom service- och tjänstesektorn bidrar till förnyelse av både offentlig verksamhet och näringsliv. I de större företag som har en decentraliserad organisation kan de anställdas vilja till utveckling och nytänkande tas tillvara på bästa sätt.

Kunskap är den viktigaste utvecklingsfaktorn för företagen. Det behövs en stark satsning på forskning för

att näringslivet ska kunna utveckla en internationellt hög kompetens. Näringslivets utveckling av produktion och tjänster med högt kunskapsinnehåll ska stimuleras.

De regioner som utsatts för arbetsbrist och utflyttning har ofta betecknats som stödområden. De har stora resurser i form av energi, jord, skog och mineraler. Dessa områden har betydande utvecklingsmöjligheter som måste tas tillvara. En grund för en god utveckling är att de lokalt och regionalt får del av de vinster som naturresurserna skapar.

Sverige har en fantastisk natur, skärgård och kust, öppna odlingslandskap, skogsland och fjäll. Turistnäringen har stora utvecklingsmöjligheter och bidrar till lokal sysselsättning och service. Goda förutsättningar för turism är nödvändigt för att hela Sverige ska leva.

I många regioner har man tvingats offra naturvärden för att tillhandahålla billig energi. Möjligheterna att behålla och skapa nya varaktiga arbetstillfällen inom turism, skogs- och jordbruk samt renskötsel har minskat genom älvutbyggnader. Mot den bakgrunden är det rimligt att en del av vattenkraftens vinster stannar i de kommuner och regioner där vattenkraften produceras.

Jord- och skogsbruk och fiske. Ekonomin och näringslivet måste mycket mer än idag bygga på biologiska material och biologisk kunskap. Åkermarken och skogen är strategiska framtidsresurser som ger svensk landsbygd stora utvecklingsmöjligheter inför 2000-talet. Det krävs skyndsamma åtgärder mot försurningens skadeverkningar.

Jord- och skogsbruket med binärningar utgör basen för service och infrastruktur i stora delar av landet. Konsumenternas önskemål ska styra produktionen av mat och andra produkter från det svenska jordbruket. Av beredskaps- och regionalpolitiska skäl ska jordbruket bedrivas i hela landet. Detta förutsätter regionalpolitiskt motiverade insatser i vissa regioner.

Jordbrukets viktigaste uppgift är att producera livsmedel av hög kvalitet till rimliga priser. Genom att producera miljövänliga energi- och industriråvaror kan jordbruket utveckla sin roll som en viktig kraft i miljöarbetet. Ett livskraftigt jordbruk medför att det öppna odlingslandskapet bevaras.

Förtroendet för produkter från svenskt jordbruk och dess industri fördjupas genom ett kvalitets- och miljöinriktat jordbruk. Jordbruket är beroende av ren miljö för att klara en långsiktig kvalitetsproduktion av mat. Därför är en helhetssyn på ekologi och ekonomi viktig. Odlingslandskapet måste värnas och läcka ge av växtnäring utöver vad naturen tål förhindras. Användning av kemiska bekämpningsmedel ska minimeras.

En långt utvecklad livsmedelskontroll ska garantera konsumenterna varor som man kan känna trygghet inför. Samma höga krav måste ställas på importerade varor.

Småskaligt jordbruk ger bättre förutsättningar för kvalitet och uthållighet än industrijordbruk. Familjejordbruket ska ges goda möjligheter att utvecklas. Centern slår vakt om sambandet mellan ägande, boende och brukande. Olika former av samverkan kan bidra till att det småskaliga jordbruket utvecklas. Balans mellan produktion och avsättning av svenska jordbruksprodukter är ett gemensamt mål för bönder, konsumenter och samhälle. I norra Sverige finns särskilda regionala och försvarsskäl för ett utvecklat jordbruk. De åtgärder som vidtas inom ramen för internationella förhandlingar måste vara likvärdiga för alla länder som bedriver handel med varandra.

Skogsbruket har avgörande betydelse för svensk ekonomi. För glesbygden är kombinationen jord- och skogsbruk viktig. För att kunna bedriva ett uthålligt skogsbruk måste brukningsmetoder och arealer anpassas till de ekologiska förutsättningarna. Särskilt i känsliga områden krävs småskaligt skogsbruk och enskilt ägande.

Andelen bolagsmark och institutionellt ägd skogsmark bör minska till förmån för ett ökat personligt ägande. Delar av Domänverkets skogar, annan bolagsmark och kyrkans mark bör därför säljas till anställda och enskilda brukare för att möjliggöra fler stabila familjeföretag.

Den svenska yrkesmässiga trädgårdsodlingen har stor betydelse för den inhemska försörjningen av grönsaker och rotfrukter samt frukt och bär. Det är viktigt att långsiktigt säkerställa denna för svenska klimatförhållanden anpassade odling, vilket kräver satsningar på försök och forskning.

Yrkesfisket har betydelse både som livsmedelsproducent och som bas för många människors försörjning, främst i glesbefolkade områden. Svenska fiskares tillgång till fiskevatten och uthålligt fiske måste därför tryggas. Det är långsiktigt viktigt att en aktiv forskning bedrivs kring fisketillgång och vattenkvalitet i havsmiljö och sötvatten.

EKONOMI En socialt och miljömässigt styrd marknadsekonomi ger de bästa förutsättningarna för en uthållig utveckling. Människors vilja till initiativ, ansvar och samarbete är tillsammans med personligt ägande den bästa grunden för ekonomisk utveckling.

Industrisamhällets utveckling har i hög utsträckning skett på bekostnad av miljön. Nu måste framstegen uppnås genom att bruka bättre, inte genom att förbruka mer. Ekonomi och ekologi måste stå i samklang för att en uthållig ekonomisk utveckling ska vara möjlig.

Den ekonomiska politiken ska göra det möjligt att uppnå många mål. Det gäller att skapa resurser och att åstadkomma god miljö, full sysselsättning, stabilt penningvärde, balans i utrikesaffärerna, rättvis fördelning av välfärden och regional balans.

Utan aktiva politiska insatser leder marknadsekonomi till koncentration av makt, kapital och bebyggelse. Transnationella och andra företag som växer sig starka söker ofta begränsa konkurrensen för att främja sina intressen. Staten måste ta ansvar för att rättssäkerhet, mångfald och konkurrens upprätthålls, vilket värnar konsumenternas intressen. Statens ansvar måste tas utan en detaljreglerande byråkrati som hämmar eller förkväver förmågan till initiativ och förnyelse.

Ett grundläggande ekonomiskt mål är att åstadkomma en rättvis fördelning av välfärden och ge alla människor del i den ekonomiska utvecklingen. Det kräver ett demokratiskt politiskt ansvar som förhindrar starka från att utnyttja svaga och som bidrar till regional balans.

En av de viktigaste utgångspunkterna för centerns ekonomiska politik är att ta vara på människornas vilja till arbete. Arbetslöshet ska alltid bekämpas. Den drabbar svaga grupper hårdast.

Inflationen måste betvingas med en stram finanspolitik och en politik för regional balans. Inflationen ökar de ekonomiska klyftorna i samhället. Den är alltid ett hot mot trygga jobb och ekonomisk utveckling. Löneavtal och vinstutdelningar måste hållas inom samhällsekonomiskt ansvarsfulla ramar.

Sveriges ekonomi är starkt internationellt beroende. Vårt deltagande i den internationella ekonomin är en nödvändig förutsättning för ekonomisk utveckling. Det förutsätter samtidigt en ekonomisk politik som upprätthåller näringslivets förmåga att hävda sig på världsmarknaden. Det förutsätter också en stegvis förändring av vår ekonomi så att sårbarheten vid internationella kriser minskar, bl a genom viss självförsörjning inom strategiskt viktiga områden samt en väl spridd handel med många länder och ländergrupper.

Jämsides med näringslivets ökande internationalisering behövs ett fördjupat internationellt demokratiskt samarbete för att förhindra en utveckling mot en ekonomi som inte tar sociala och miljömässiga hänsyn.

Den ekonomiska politiken måste skapa sådana ramar för lönebildningen att en solidarisk lönesättning kan förenas med ekonomisk dynamik och god internationell konkurrensförmåga för det svenska näringslivet.

Den ekonomiska politiken måste också innefatta ett skatte system som stimulerar initiativ, arbete och ansvar men som också fördelar skatterna efter bärkraft.

Personligt ägande En ekonomi byggd på personligt ägande stimulerar människor att ta ansvar. Det

personliga ägandet är lätt att identifiera till skillnad från det institutionella ägandet. Det man själv äger, förvaltar man bättre och tar ansvar för. Centern vill öka inslaget av personligt ägande.

Centern verkar också för de kooperativa idealen. Genom de kooperativa idéerna förenas personligt ägande med samverkan och gemensamt demokratiskt ansvarstagande. Såväl skatteregler som andra lagar måste ge goda möjligheter för verksamheter i kooperativa former.

Kraven på spritt och personligt ägande måste överordnas den helt fria marknadens tendens till koncentration. Koncentrationen av makt och ägande till de största företagen leder till ojämlikhet och försämrar de enskilda människornas inflytande över sina liv. Framtiden för befolkningen på en ort avgörs ofta genom beslut långt borta. Centraliseringen i näringslivet medför också risker för maktmissbruk och minskar det personliga ansvarstagandet.

Centern vill motverka såväl offentlig som privat maktkoncentration. Ett decentraliserat samhälle förutsätter åtgärder mot ekonomisk maktkoncentration. Det bästa medlet är att stimulera mindre och medelstort företagande och att utveckla entreprenörsanda, egenföretagande och nyföretagande. Centern vill aktivt verka för att sprida ägandet i näringslivet, bl a genom ökat aktiesparande och individuella vinstandelssystem.

Den anställde ska ha inflytande över sitt eget arbete. Det förutsätter organisationsformer och regler som tar tillvara de anställdas vilja till ansvar. Maktkoncentration är här som överallt annars ett hinder för kreativitet och nytänkande.

Vinstandelssystem genom personligt och kooperativt ägande i företagen skall öka. Genom insatskapital och avsättningar från såväl vinstandelar som löner kan löntagarkooperativa föreningar få en större ägarandel i de egna företagen. Sådana system bör stimuleras genom skattesystemet.

Skatter Skatte- och avgiftssystemets grundläggande uppgift måste vara att med en rättvis fördelning finansiera de offentliga trygghetssystemen och nödvändig verksamhet i stat, landsting och kommuner.

Skattesystemet ska bidra till en rättvis fördelning av inkomster och förmögenheter. Skatt ska tas ut efter bärkraft. Mervärde skatterna ska vara differentierade med lägre skatt på nödvändig konsumtion som mat och boende.

Skattesystemet ska också främja god miljö och hushållning med naturresurser. Därför ska skatternas styrande förmåga användas för att utveckla ett samhälle i ekologisk balans och att motverka alla former av miljökadlig verksamhet. Miljöavgifter och skatt på naturresurser i kombination med låg skatt på arbete ska bidra till detta.

Kommuner och landsting ska ha egen beskattningsrätt. Skillnader i kommunalskatt ska i princip endast bero på skillnader i ambitionsnivå och effektivitet. Därför bör i princip alla statsbidrag till kommunerna fördelas via den kommunala skatteutjämningen. Staten skall inte detaljstyra kommunernas verksamhet via statsbidragssystemet.

Skattesystemet bör regelmässigt korrigeras för inflationseffekter. Arbetsgivaravgifterna bör differentieras med hänsyn till företags storlek och regionalpolitiska krav.

Regionalpolitiska skäl motiverar lägre skatt i områden med långa transportavstånd, lågt befolkningsunderlag och allmänt låg skattekraft.

Företagsbeskattningen ska utformas så att de mindre företagen och ny företagande stimuleras.

Skattetrycket ska hållas så lågt som möjligt med hänsyn till välfärd och social trygghet. För att möjliggöra ett lågt skatte tryck krävs återhållsamhet med skattefinansierade åtaganden och hög effektivitet i den offentligt finansierade verksamheten. Det krävs också ett omfattande personligt hushållssparande istället för högt offentligt sparande.

Skattesystemet ska vara enkelt och överskådligt för att eliminera risker för godtycke och orättvisor. Retroaktiv beskattning får ej förekomma. Skattesystemet och kontrollen av dess efterlevnad ska garantera alla rättssäkerhet och likvärdig behandling.

ARBETSLIV Att arbeta är människans sätt att skapa förutsättningar för överlevnad, välfärd och utveckling. Genom arbetet skapas resurser som, rätt fördelade, ger bättre levnadsvillkor för alla människor.

Arbetet är också en viktig grund för personlig utveckling och social gemenskap.

Arbete är mer än social gemenskap. Att sköta ett hem, ta hand om barn, hålla ordning i bostadsområdet eller hjälpa gamla och sjuka anhöriga är också viktiga arbetsuppgifter för både kvinnor och män.

Lönearbete är industrisamhällets sätt att organisera produktionen och försörjningen. Fortfarande dominerar lönearbetet en stor del av vår tillvaro.

Lönearbetet har blivit vår tids sätt att värdera människor. Den som ställs utan lönearbete riskerar hamna utanför samhällets gemenskap.

Varuproduktionen ökar, samtidigt som allt färre arbetar inom industrin. Istället arbetar allt fler inom service-, tjänste-, och informationsområdet. Detta förändrar många yrkens innehåll och organisation.

Ett friare arbete Alla människor behöver meningsfulla arbetsuppgifter. Alla ska ges möjlighet att delta i arbetslivet. Det behöver inte innebära ett lönearbete på heltid. Ett system med friare arbetstider och mer flexibel organisation av arbetet är önskvärt.

Ett friare arbete bör innebära att gränsen mellan arbete och fritid, mellan formella och informella arbetsuppgifter, blir mindre skarp. Varierat arbete genom kombinationer av olika sysselsättningar och eget företagande ska uppmuntras.

Arbetstiderna bör i ökad utsträckning anpassas till livet utanför lönearbetet. Utvecklingen mot förkortad normalarbetstid måste fortsätta, vilket ger mer utrymme för vardagliga arbetsuppgifter. Även trygghetssystemen måste anpassas efter de deltidsarbetarnas förutsättningar.

Målet är att alla ska få möjlighet till en arbetstid på 30 timmar per vecka, vilket ger utrymme för en normalarbetstid på 6 timmar per dag.

Arbetstiderna måste dessutom anpassas till individuella förutsättningar under livets olika skeden. Möjlighet ska finnas att skjuta på pensionsåldern, eller att gå i pension tidigare. I första hand måste småbarnsföräldrar få ekonomiska möjligheter att utnyttja den lagstadgade rätten till avkortad arbetstid. Detta är en viktig jämställdhetsfråga för att möjliggöra ett delat ansvar i hemmet.

Det fria arbetet ställer stora krav på insatser för att minska klyftorna mellan olika människor. Rättvisa löner och meningsfulla arbetsuppgifter är grundläggande välfärds mål.

Arbetet ska utformas så att skador och utslagning förhindras. Arbetsgivarnas ansvar för arbetsmiljön måste ständigt betonas. Monotona och skadliga arbetsuppgifter ska elimineras. En bra arbetsmiljö ska premieras, medan kostnaderna för arbetsskador ska fördelas så att investeringar i åtgärder för en bättre arbetsmiljö stimuleras. Ett direkt ägande eller inflytande över det egna arbetet ger goda förutsättningar för en bra arbetsmiljö.

Arbetets organisation måste förnyas för att skapa en värdigare och bättre arbetsmiljö. Detta leder till stora mänskliga och samhällsekonomiska vinster.

Alla anställda måste få del av kunskapsutvecklingen och kunna öka sin kompetens. Det bör ske både genom god grundutbildning och rätt till vidareutbildning och kompetensutveckling i jobbet. Möjligheter till

personlig utveckling och förbättrad yrkeskunskap är viktiga för att arbetet ska vara en positiv del av livet.

Jämställt arbete Hem, familj och samhälle är kvinnors och mäns gemensamma ansvar.

Kvinnor och män ska ha lika villkor inom arbetslivet. Idag finns en markant orättvisa ifråga om kvinnors och mäns arbetsvillkor och löner. Det är ett av de största hindren mot ett jämställt samhälle.

Samtidigt som den individuella arbetstiden har minskat, så har familjernas totala tid för lönearbete ökat kraftigt under de senaste årtiondena. Det har främst berott på att kvinnor i ökad utsträckning börjat förvärvsarbeta. Ofta får kvinnorna bära en dubbel börda med ansvar för såväl försörjning som för hem och familj.

En likvärdig lönesättning mellan kvinnor och män måste vara en självklarhet. Traditionellt kvinnodominerade yrken och kvinnligt chefskap måste uppvärderas. Hela samhällslivet tjänar på att kvinnors värderingar får ökat genomslag.

Kapitel 7: MAKTEN TILL MÄNNISKORNA

Samhällets grundval är människors samhörighet med varandra. Ett samhälle skapas genom att människor delar liv och erfarenheter. Utan denna delade gemenskap kan inget samhälle existera.

Det är i samspelet med andra människor som friheten får någon mening. Samspelet med andra skapar jordmån för demokratin. I gemenskapen kan det personliga ansvaret växa. Det gör samhället starkt.

När det personliga ansvaret och hänsynstagandet är svagt, blir också samhället försvagat och gemenskapen förtvinar. I ett svagt samhälle krävs stränga regler och förordningar, som människan måste underordna sig.

Ett starkt samhälle utvecklas genom hänsyn och personligt ansvar. Folkets valda ombud fattar beslut i samspel med folket. Det förutsätter delaktighet och engagemang hos människorna. Samhället byggs upp av individernas samverkan i små gemenskaper av familjer, släktingar, grannar, arbetskamrater, föreningar, folkrörelser och närhelst människor samverkar. Centern värnar dessa gemenskapers frihet och vill stärka deras roll som grund för samhällsbyggandet.

En fullvärdig gemenskap mellan individer ger frihet, trygghet och stimulans till personlig utveckling. Men gemenskapen får inte vingklippa individens initiativ, frihet och ansvar. Lagar och rättigheter ska utformas till individens stöd.

Folkstyre Folkstyrets principer ska utformas så att vars och ens möjlighet att vara delaktig i de gemensamma, offentliga besluten främjas.

Fria allmänna val, flerpartisystem, medborgerliga rättigheter och fri opinionsbildning gör det möjligt för alla åsiktsriktningar att komma till uttryck. Det är grunden för folkstyret.

Demokratin är den enda styrelseform som ger möjlighet till ett brett folkligt inflytande över de politiska beslut som ska styra staten. Statsmakten behåller sitt berättigande endast om besluten är förankrade hos människorna.

Dela och sprid makten De beslut som fattas enligt demokratiska principer ska gälla gemensamma, offentliga angelägenheter. Den obegränsade statsmakten leder däremot till byråkrati, förmynderi och ytterst ett totalitärt system.

De beslut som fattas enligt marknadens principer om konkurrens, fri prisbildning och fri avtalsrätt, medverkar till att skapa ekonomisk mångfald och spritt beslutsfattande. Den okontrollerade

marknadsekonomin leder däremot till ägar- och förmögenhetskoncentration, ojämlikhet och centralisering. Ett slags maktkoncentration ska inte bekämpas med ett annat slags maktkoncentration. Marknadens ekonomiska makt ska inte bekämpas genom statens byråkratiska makt, utan genom att sprida makten. Makten kan aldrig försvinna, men delas och spridas.

På så sätt kan ett starkt samhälle präglad av frihet och jämlikhet växa, där statsmakten begränsas och marknaden kontrolleras. Allt fler beslut tas och genomförs direkt av människorna enskilt eller i fri samverkan. Detta är decentralismens kärna. Decentralism innebär makten till människorna.

Fördjupad demokrati Årtionden av centralisering har medfört att politiken lösgjort sig allt mer från människors vardag. Allt fler människor känner sig främmande inför det politiska beslutsfattandet och de politiska partierna.

Centraliseringen har inneburit att byråkratin växer av inneboende kraft. Överblicken går förlorad. Styrförmågan försvinner. Den byråkratiska förvaltningen blir ett självgående och ogripbart system.

Det behövs fackliga organisationer och andra intressesammanslutningar på arbetsmarknaden och i samhällslivet. Men starka intresseorganisationer har tagit allt större utrymme i det politiska beslutsfattandet. Det kan försvaga den fackliga samhörigheten. Besluten riskerar att grundas på organisationsmakt och delintressen, istället för att formas av en helhetssyn.

Demokratien kan aldrig tas för given. Den har vi kämpat oss till. Den måste ständigt utvecklas och erövrats om och om igen. Annars hotas demokratins existens.

Centern vill fördjupa demokratin utifrån två huvudprinciper. - Dels måste människors möjlighet att ta personligt ansvar och vara delaktiga i lokala gemenskaper och i arbetslivet öka kraftigt. Människor måste i större utsträckning själva fatta de beslut som rör det egna livet.

- Dels måste samhällsorganisationen decentraliseras. De gemensamma, offentliga besluten måste fattas så nära de berörda som möjligt.

Politikens roll Politiken ska ge uttryck för människors visioner, idéer och krav på ett bättre samhälle. Den ska vara en vägvisare till de förändringar som behövs för att uppnå mer långsiktiga mål.

Politiken ska göra det möjligt för vara och en att på likvärdiga villkor ta initiativ och i samverkan med andra sköta gemensamma angelägenheter. Politikerna ska inte besluta om angelägenheter som klaras lika bra av de berörda människorna själva.

Det innebär att politiken mer ska ägnas åt de övergripande målen för samhällsutvecklingen. Den får inte domineras av detaljbeslut. Då förtvinar förändringskraften.

Politikernas viktigaste uppgifter är att som valda ombud företräda människorna och att bilda opinion för nödvändiga förändringar.

Politikerna ska företräda människorna såsom beställare av statens eller kommunernas tjänster; inte fungera som statsapparaten eller kommunernas förvaltare och förlängda arm.

Parlamentet måste bli hjärtpunkten för nationens politiska liv. Det är nödvändigt att stärka det politiska samtalet på de politiska deklARATIONERNAS bekostnad. Parlamentets kultur ska vara strävan efter samförstånd framför konfrontation. Det innebär samarbete istället för fastlåsta positioner och nonchalans gentemot minoritetens behov och önskemål.

Förutsättningarna för det politiska arbetet ska förbättras genom längre mandatperioder och skilda valdagar. Det behövs ett förstärkt inslag av personval för att ge människor ökade möjligheter att direkt välja sina politiska företrädare.

Politiken ska utgå från helhetens intresse, inte delarnas intresse. De stora och starka intresseorganisationernas inflytande över de politiska besluten ska beskärmas och avgränsas. På så sätt hejdas utvecklingen mot en splittrad demokrati, där särintressena slåss för sina begränsade delar, utan att någon tar ansvar för helheten.

Att förändra En avgörande politisk uppgift ligger i att decentralisera så många beslut som möjligt så att de fattas av de människor som berörs - av individer och familjer, i grannskap, föreningar och folkrörelser samt på arbetsplatser.

Statens regionala inflytande över länen ska minska. Samhället skall utvecklas i riktning mot ökad decentralisering. Hänsyn måste i större utsträckning tas till kommunernas och landstingens olika förutsättningar.

Landstingen ska omvandlas till länsparlament som övertar länsstyrelsernas beslutande uppgifter. Uppgiften att förvalta statsmakternas kvarvarande angelägenheter på länsnivå övertas av en samordnad länsförvaltning. Länsparlamenten ska väljas av respektive läns invånare.

Centern slår vakt om den kommunala självstyrelsen som är basen för den lokala demokratin. Om den kommunala organisationen är för storskalig bör delning i mindre kommuner prövas. Stor frihet skall ges kommunerna att själva forma sin nämnd- och förvaltningsorganisation.

De politiska partierna kan fullgöra sin demokratiska uppgift bara om deras verksamhet förankras lokalt och i människors vardagliga liv. Det är nödvändigt att utveckla och förändra det politiska arbetet så att det anpassas efter människors förändrade livsvillkor och levnadssätt. Då kan partierna vara en kanal för människors önskemål och behov, så att de leder fram till väl förankrade samhällsbeslut.

Folkrörelserna utgör en mäktig drivkraft för människors vilja att förändra genom samverkan med andra. Samtidigt som gamla folkrörelser riskerar att stelna till stora och tunga intresseorganisationer i nära förbund med statsmakten, växer nya folkrörelser och en mängd lokala initiativ fram. Dessa rörelser utgör en viktig och dynamisk förändringskraft. De skapar nya möjligheter för människor att i samverkan lösa angelägna behov.

Välfärdens förnyelse Den sociala tryggheten uppnås både genom den solidaritet som skapas människor emellan och genom den välfärdspolitik som beslutas i demokratisk ordning.

Under efterkrigstiden har en omfattande utbyggnad av offentliga tjänster dominerat välfärdspolitikens utformning. Men att försöka uppnå solidaritet och jämlikhet enbart genom den offentliga sektorn har visat sig otillräckligt. Nu måste nya medel användas i solidaritetens och jämlikhetens tjänst. Utgångspunkten för förnyelsen av välfärden ska vara att vidga valfriheten och utrymmet för individens egna beslut. I takt med att materiell standard och utbildning förbättrats, ökar människornas anspråk på att få fatta beslut och träffa de val som gäller det egna och de anhörigas liv.

Förnyelsearbetets inriktning ska vara att uppnå jämlikhet genom att engagera alla människor. Målet är att främja och stötta allas förmåga till insatser och initiativ istället för att hänvisa vissa människor till redan iordningställda tjänster.

Den offentliga sektorn måste rikta sina resurser till det som är kärnan i det offentliga ansvaret. Till detta hör de tjänster som hänger samman med människornas grundtrygghet, rättsväsende och försvar, vård och omsorg samt utbildning och kultur. Däremot kan delar av verksamheter som gäller allmän service eller varuproduktion frigöras från den offentliga sektorn.

Marknadens förmåga till flexibilitet, effektivitet och förnyelse ska medvetet utnyttjas i välfärdens tjänst, så att dess fördelar kan utnyttjas i välfärdens tjänst, så att dess fördelar kan utnyttjas av var och en, inte förbehållas ett fåtal. Däremot måste varje försök att utlämna avgöranden om välfärdens organisation och fördelning till en okontrollerad marknad avvisas.

Att åstadkomma förnyelse Eftersom människors behov och önskemål är olika måste mångfald och valfrihet vara ledstjärnor för välfärdens förnyelse.

Hittills har de offentliga institutionerna i alltför stor utsträckning agerat förmyndare och deras företrädare gjort valen i allmänhetens ställe. Detta arbetssätt är föråldrat och klarar inte att tillgodose framtid anspråk.

Genom att ge förutsättningar för verkligt självstyre för dem som genom sitt arbete utför offentlig verksamhet, skapas en grund för mångfald, kvalitet och personligt ansvar. Detta frigör en stor potential av kompetens och erfarenhet.

De som arbetar i vården eller barnomsorgen ska få möjlighet att själva överta och driva sin verksamhet utifrån de riktlinjer som kommuner och landsting fastställt. Allmänheten ska fritt kunna vända sig till den enhet, som man själv bedömer bäst motsvarar de egna önskemålen. Stat, landsting och kommuner har alltid det samlade ansvaret för att människors behov av dessa verksamheter tillgodoses.

Sådana förändringar underlättas genom att vi utvecklar före tagsformer som bygger på samverkan mellan människor, istället för att grundas på ansamling av kapital. Lagstiftning, skatteregler och samhällsservice måste anpassas till behovet av sådana nya företagsformer, grundade på personsamverkan istället för kapitalsamverkan.

Folkets valda ombud ska frigöras från uppgiften att vara välfärdens producenter. Så renodlas uppgiften att företråda välfärdens konsumenter, dvs folket. Välfärdens tjänster ska beställas från många olika tjänsteutövare, såväl i offentlig som i olika former av enskild förvaltning.

De grundläggande välfärdstjänsterna ska tryggas genom offentlig finansiering och fastställda spelregler. Den representativa demokratin ska ha ansvaret för välfärdens fördelning, med målet att stärka solidaritet och jämlikhet.

Massmedia Ett fritt meningsutbyte ska garanteras i grundlag. Lagstiftning ens syfte är att ge alla möjlighet att framföra sin mening och ta del av andras uppfattningar utan att staten kan hindra det.

För att säkerställa en fri debatt för olika åsiktsriktningar krävs mångfald när det gäller tryckta skrifter och radiokanaler. Etableringsfrihet, förbud mot censur och ett vidsträckt skydd för yttrandefriheten ska garanteras i grundlag.

För att säkerställa mångfald i pressen krävs dessutom ett statligt stöd till tidningar och tidskrifter. Staten måste hindras från att göra ingrepp i den fria debatten, men måste också genom lagar och stöd förhindra en sådan ägarkoncentration att yttrandemöjligheterna i praktiken monopoliseras.

Genom satellittekniken har framför allt televisionen kommit att internationaliseras och kommersialiseras. Självklart ska alla medborgare fritt få ta del av detta utbud.

Kommersialiseringen leder emellertid till risk för utslätning av programutbudet. Starka kulturpolitiska skäl, liksom hänsyn till minoriteters intressen, gör att staten ska slå vakt om en allmän-TV med krav på kvalitet, opartiskhet, saklighet och mångfald i programutbudet.

För att säkerställa att allmän-TV kan bidra med ett varierat kulturutbud med hög kvalitet bör denna få del av reklamintäkter utöver inkomster från mottagaravgifter. Likartade krav och förutsättningar ska ges åt allmänradion.

Yttrande- och informationsfrihet vad gäller etermedier kräver en decentraliserad programproduktion och utbyggd regional TV. En fristående TV-kanal ska tillåtas i det markbundna sändarnätet med möjligheter till reklamfinansiering efter samma regler som i allmän-TV.

Teknikutvecklingen medför risk för att det skapas en informationsklyfta mellan större tätorter och glesare befolkade områden. Det är ett grundläggande intresse att mediapolitiken inriktas på att ge alla, oavsett

bostadsort, likvärdiga möjligheter till information.

Språkliga och nationella minoriteter ska liksom syn- och hörselskadade i ökad utsträckning få tillgång till etermediautbudet.

Enskildas integritet och rätt till fredat privatliv måste tryggas genom lag och en fortlöpande debatt om mediernas etik. De som är verksamma i medier har ett stort etiskt ansvar. Det är också av stor betydelse att enskilda när så är befogat ges möjlighet till rättelse eller genmäle.

Underhållningsvåld i televisionssändningar och videogram ska motverkas genom förhandsgranskning av videogram och självsanering.

Kapitel 8: ANSVAR FÖR VARANDRA

Alla människor har rätt till en grundläggande social trygghet. Den ska erbjudas utan någon individuell prövning av behov. Välfärden ska fördelas jämlikt. Centern slår vakt om dessa principer för den generella välfärdspolitiken.

En god välfärd uppnås bäst i ett samhälle där människor har meningsfulla uppgifter, där alla behövs. Finmaskiga sociala nätverk och lokal samverkan för gemensamma angelägenheter utgör grunden för den sociala tryggheten.

Det behövs en mångfald av olika sociala lösningar som människor kan påverka och välja emellan. Oavsett inkomst, bostadsort eller social situation ska människor ha möjlighet att påverka utbildning, vård och omsorg för sig själva eller sina anhöriga.

Grundtrygghet Social- och ekonomisk grundtrygghet är en rättighet, som ska tillförsäkras alla. Principen ska vara heltäckande ekonomisk grundtrygghet i livets alla skiften. Sjuk- och föräldraförsäkring ska vara en generös grundnivå, studielön ska finnas för bl a högskolestuderande och en allmän grundpension ska garantera ekonomisk trygghet. Stödet vid arbetslöshet samt delar av socialbidragssystemet ska utformas som en allmän arbetslöshets försäkring. En förenklad och samlad organisation för grundtrygghetssystemet bör eftersträvas.

Den som vill tillförsäkra sig en högre ekonomisk standard ska ha möjlighet att ordna detta via avtal eller individuell försäkring. Försäkringssparandet ska underlättas genom fasta och klara spelregler.

Barnomsorg Alla barn har rätt till en trygg och stimulerande uppväxtmiljö. Familjen har huvudansvaret för barnens uppväxt och uppfostran. Samhällets ansvar är att ge familjerna hjälp och stöd för att klara denna uppgift, t ex genom föräldrautbildning.

Barn behöver också andra fasta mänskliga relationer. Kamrater, grannar, släktingar och andra vuxna är alla delar i det nätverk som skapar en god uppväxtmiljö.

Familjernas situation och förutsättningar varierar starkt. Centern vill öka möjligheterna till kontakt och samvaro mellan barn och föräldrar. Småbarnsföräldrar ska ha lagstadgade möjligheter att kunna förkorta sin arbetstid.

Barnens kontakt med sina föräldrar är viktig för att ge en god start i livet. Alla föräldrar ska ges ekonomiska möjligheter att vara hemma med barnen under de första levnadsåren. Det behövs därför en generös grundtrygghet i föräldraförsäkringen.

Barnfamiljernas ekonomi behöver stärkas genom ett obeskattat barnbidrag för att klara den ökade försörjningsbördan.

Likvärdiga möjligheter till bra barnomsorg är en grundläggande jämlikhetsfråga. Barnomsorgen måste

utgå från barnens förutsättningar och behov. Familjerna ska själva kunna välja vilken omsorgsform som passar bäst för deras barn.

Centern anser att det statliga stödet till barnomsorgen ska utformas som en vårdnadsersättning till föräldrarna, lika för alla barn. Vårdnadsersättningen ska vara beskattad med rätt att dra av kostnaderna för barnomsorg.

Föräldrarna avgör om vårdnadsersättningen ska användas för kommunalt daghem, föräldra- eller personalkooperativa daghem, ideellt drivet daghem, privat daghem, dagbarnvårdare eller för att själva vara hemma med barnen. Detta ger familjerna en stark ställning som finansiärer av barnomsorgen. Det stimulerar såväl föräldrar som personal till engagemang och kontakt mellan daghem och familjer.

Kommunerna har ansvar för att det samlade utbudet av barnomsorg täcker efterfrågan och att hänsyn tas till barns skiftande behov.

Kommunerna ska informera alla familjer om vilka barnomsorgsformer som finns och ge råd och stöd åt familjer som vill starta alternativ, t ex kooperativa daghem.

Alla former av barnomsorg ska hålla en hög kvalitet. Det kan åstadkommas bl a genom små barngrupper, ökat självstyre och utvecklingsmöjligheter för personalen samt ansvar och inflytande för föräldrarna.

UTBILDNING Förmågan att hantera kunskap är en av de viktigaste faktorerna för mänskighetens utveckling. I framtiden kommer kunskapsutvecklingen att bli än viktigare. Utbildning och fortbildning ska vara återkommande i människors liv.

Skolan ska ge alla elever en varaktig grund av kunskaper och färdigheter, och ge dem möjligheter att fortsätta kunskapsinhämtandet under livet. Skolan måste därför ge verktyg att utveckla och skaffa ny kunskap.

Skolan och utbildningen är en del av en alltmer internationaliserad värld. Det innebär att ett internationellt synsätt och perspektiv måste genomsyra undervisningen. Den svenska skolans kvalitet ska vara hög vid internationell jämförelse.

Skolan ska stimulera till självständigt arbete och tänkande. Den ska fostra till personligt ansvar och förmåga till samarbete. Därigenom kan goda normer och etiska utgångspunkter föras vidare till nya generationer.

Alla människor har rätt till likvärdig utbildning oavsett bostadsort och social bakgrund. Samtidigt finns olika behov, förutsättningar och önskemål. Denna kombination av jämlikhet och olikhet måste ligga till grund för hur utbildningen ska utformas. Skolan ska därför ge alla elever likvärdiga möjligheter till utbildning, och låta varje barn utvecklas efter sina individuella förutsättningar. Utveckla skolan Skolsystemet ska utvecklas utifrån fyra grundläggande principer: decentralisering, delaktighet, likvärdiga förutsättningar och valfrihet.

Decentralisering och mångfald måste genomsyra hela skolväsendet. Det ger förutsättningar att förena människors olikhet med kravet på jämlika förutsättningar. Riksdagen ska i läroplanen ange övergripande mål och riktlinjer för utbildningen.

Utbildningen ska ges av självstyrande skolor på kommunens uppdrag. Skolans ledning får vidgat ansvar för budget och ekonomin samt personalfrågor. Det ger varje skola ett stort ansvar för att utveckla medarbetarnas professionalism och vilja till pedagogisk utveckling. Kommunerna har ansvaret för skolan.

Utformningen av arbetsmetoder och pedagogisk inriktning ska överlåtas till varje skola. Det innebär ett erkännande av de verksamma i skolan, framför allt lärare och annan personal, som skolans främsta förändringskraft.

Kommunen ska formulera och följa upp kvalitetskrav för utbildningen.

Skolans arbete måste även vila på föräldrarnas delaktighet och möjlighet till inflytande. Skolan måste vara öppen för föräldrarnas påverkan och stimulera deras engagemang i barnens lärande. Nära samverkan mellan hem och skola är viktig.

Skolan ska ge likvärdiga förutsättningar för god utbildning i alla delar av landet. Centern slår vakt om de mindre skolorna och skolorna på landsbygden. Läroplan och bidragsregler ska utformas så att de ger stort utrymme för flexibilitet och anpassning till lokala förhållanden. Skolorna måste få ekonomiska möjligheter att ha en hög kvalitet i undervisningen, t ex genom små klasser/undervisningsgrupper.

Valfrihet i utbildningen ska betraktas som en del av den grundläggande välfärden. Det bör vara möjligt att välja den skola som passar barnen bäst. Fristående skolor som verkar inom läroplanens ram ska garanteras samhällsligt stöd av samma omfattning som övriga skolor. Det här innebär att föräldrarnas val av skola kan påverka fördelningen av resurser till skolorna. Den grundläggande utbildningen ska betalas via offentlig finansiering, inte genom skolavgifter.

Skolan ska också utvecklas i sin viktiga roll som yrkesutbildare och kontaktlänk med arbetsliv och företag.

Elevernas kunskaper och färdigheter ska utvärderas och dokumenteras.

Grundskolan Grundskolan ska ge barn och ungdomar goda kunskaper samt tillvarata och stimulera elevernas inneboende kreativitet utifrån deras olika förutsättningar och behov.

Det förutsätter en omfattande pedagogisk förnyelse med förändrade arbetsformer och innehåll. Eleverna ska lära sig förstå helheten och se sambanden i samhällsutvecklingen.

Ingen elev ska lämna skolan utan grundläggande kunskaper.

Gymnasieskolan Gymnasieskolan ska vara öppen för alla. Därför ska det finnas så många utbildningsplatser att alla som önskar gymnasieutbildning ska få det. Eleven ska ha möjlighet att skapa sin egen profil på utbildningen. En del av gymnasieutbildningen ska utformas som kurser som kan kombineras beroende på elevens val. Gymnasieskolan ska erbjuda både praktisk och teoretisk utbildning. Gymnasielinjerna ska också förbereda för högskolestudier.

Folkbildningen Studieförbund, folkhögskolor och folkrörelser har en viktig funktion som utbildnings-, kunskaps- och kulturcentra för personlig utveckling. Anknypningen till folkrörelserna måste betonas i studieförbundens verksamhet. Folkbildningen ska ge kunskaper och perspektiv på tillvaron. Den bidrar till demokratisk och kulturell utveckling och ger plats åt nya kulturyttringar.

Folkhögskolan har en betydelsefull roll vid sidan av gymnasieskolan och som fortbildningscentrum. Liksom den kommunala vuxenutbildningen ska den medverka till återkommande utbildning och aktivt rikta sig till grupper med kort utbildning.

Högskolan En väl utbyggd högskoleutbildning är nödvändig för samhällets utveckling. I alla delar av högskoleutbildningen måste höga kvalitetskrav ställas. Universitet och högskolor ska hålla hög klass vid internationella jämförelser. Det förutsätter deltagande i forskning, pedagogisk utveckling och förnyelse för lärarna på högskolan.

En allsidig rekrytering till högskoleutbildningen är angelägen. Det gäller både socialt, geografiskt och könsmässigt.

Studiefinansieringssystemet ska skapa jämlika ekonomiska förutsättningar. Därför ska alla studerande ha rätt till studielön.

Geografisk decentralisering av den högre utbildningen är angelägen ur jämlikhetssynpunkt. Den utgör en

stark drivkraft för regional utveckling och har stor betydelse främst för de mindre och medelstora företagen. En utbyggnad av de mindre högskolorna ska prioriteras kvantitativt och kvalitativt. Varje högskola ska ha fasta forskningsresurser.

Högskolor med tillräcklig bredd och djup i utbildning och forskning ska utvecklas till universitet. Varje län ska ha minst en högskola. Nya universitet bör inrättas i Växjö, Karlstad, Örebro och Sundsvall/Härnösand i samverkan med omkringliggande högskolor.

Forskningen har grundläggande betydelse för all utveckling i samhället.

En fri och obunden forskning är en förutsättning för ett nydanande forskningsarbete.

Forskningens inriktning och utformning kan på vissa områden komma i konflikt med etiska värderingar. Samhället måste ha full insyn på känsliga områden, samtidigt som forskarna har ansvaret att medverka till en öppen debatt i dessa frågor. Omfattande internationellt samarbete och forskarutbyte är nödvändigt för att garantera hög kvalitet och mångsidighet inom forskningen.

Kvinnors möjlighet att bedriva forskning måste förbättras.

Samhällets alltmer komplexa uppbyggnad ställer ökade krav på tvärvetenskaplig forskning och utbildning.

Ett ökat samarbete mellan olika forskare och mellan högskolor och andra forskningsorgan är av stor betydelse. Forskningssamarbete mellan småföretag och högskolan måste stimuleras.

HÄLSO- OCH SJUKVÅRD Alla människor har rätt till hälso- och sjukvård av god kvalitet. Den ska vara tillgänglig för alla på lika villkor, oavsett ålder, bostadsort eller inkomst.

Resurserna till sjukvården ska fördelas rättvist. Det gäller mellan människor, befolkningsgrupper liksom mellan olika delar av landet.

Alla har rätt till god vård. Behandling ska kunna erhållas inom en garanterad tidsram. Valmöjlighet mellan olika vårdformer och vårdgivare är en förutsättning för detta.

Sjukvården måste utformas så att den tillgodoser människors behov och önskemål om valfrihet. Patienter och anhöriga ska ha stor möjlighet att påverka vården.

De folkvalda landstingen och landstingsfria kommuner ska ha det lagreglerade ansvaret att garantera alla invånare rätt till hälso- och sjukvård på lika villkor.

En viktig del av välfärden Hälso- och sjukvården utvecklas ständigt med nya möjligheter till tidigare diagnos och effektivare behandling. Vi måste ha råd att utnyttja sjukvårdens nya landvinningar. Effektiviseringar inom vården räcker inte. Dessutom måste vårdsektorn få en ökad andel av de totala ekonomiska resurserna för att kunna fortsätta att utvecklas.

Vissa angelägna delar av sjukvården kommer alltid att vara personalintensiv. Det gäller främst vården av obotligt sjuka och människor med svåra handikapp. Det är en viktig solidaritetsfråga att garantera dessa en fullvärdig omvårdnad.

Antalet äldre människor i Sverige ökar. Nya behandlingsmetoder ger de gamla tillgång till behandlingar som tidigare endast kunde ges till yngre människor.

Personalen spelar en avgörande roll för vårdens kvalitet. Långt gående decentralisering av ansvar och befogenheter till vårdpersonalen ger goda förutsättningar att förbättra sjukvården.

Det är viktigt att ta tillvara anhörigas engagemang och kunskaper inom sjukvården. Ett starkt stöd till

anhörigvårdarna behövs.

Förebyggande hälsovård allt viktigare Alla människor har ett eget ansvar för sin hälsa och livsstil. Det finns viktiga samband mellan hälsoproblem och brister i samhällets fysiska och sociala miljö. Människors hälsa påverkas i hög grad av levnadsvillkor och personlig livsstil. Ensamhet är ofta en bidragande faktor vid ohälsa.

Samhället måste förändras så att ensamhet och utslagning undviks. Det behövs också en utbyggd förebyggande hälsovård, inte minst för att förebygga de stora folksjukdomarna, t ex hjärt- och kärlsjukdomar samt cancer.

Kostens betydelse för hälsan måste alltid uppmärksammas. Tillgång till livsmedel av god kvalitet är viktig för folkhälsan.

En central folkhälsofråga är att förhindra miljöstörningar, framförallt vatten- och luftföroreningar. Ett växande antal människor får sin hälsa påverkad av dåligt vatten och nedsmutsad luft. För att förbättra folkhälsan och hålla tillbaka samhällets sjukvårdskostnader är det nödvändigt att komma till rätta med missbruket av alkohol, läkemedel, tobak och andra droger samt all användning av narkotika.

Bruket av narkotika ska vara straffbelagt. Förskrivningen av narkotiska läkemedel måste granskas noggrant. Alla har ansvar för att hjälpa människor med drogproblem. Arbetet mot drogmisbruk ska inriktas på såväl förebyggande insatser som vård och rehabilitering.

Alkoholpolitiken ska inriktas på att minska den totala konsumtionen av alkohol. Attityderna till alkohol måste förändras. Bruket av tobak ska begränsas, framförallt genom en intensifierad hälsoinformation och förbud mot tobaksreklam men också genom att begränsa möjligheterna till rökning inomhus.

Bygg ut den öppna vården Basen i hälso- och sjukvårdsorganisationen ska vara en väl utbyggd öppenvård. Den kan organiseras i olika driftsformer och utföras av olika utövare i offentlig, privat eller kooperativ regi. Primärvårdens helhetsansvar för patienterna ska gälla oavsett vårdform. Var och en ska ha möjlighet att välja en öppenvårdsenhet som ska ha huvudansvaret för den egna vården. Det innebär möjlighet att skaffa sig en egen familjeläkare.

För att primärvården ska kunna utföra sitt uppdrag i svensk sjukvård, måste samhället medvetet lyfta fram denna vårdform.

Nya stysystem - ändrad ansvarsfördelning En omfattande förnyelse av de regler och ekonomiska system som styr vården är nödvändig. Inslagen av mångfald, valfrihet och flexibilitet i vården måste öka. Med klara ekonomiska spelregler och ett decentraliserat ekonomiskt ansvar kan effektiviteten inom vården förbättras.

De folkvalda landstingen och de landstingsfria kommunerna ska ha det lagreglerade ansvaret att garantera alla invånare rätt till hälso- och sjukvård på lika villkor.

De politiskt ansvariga ska renodla sin roll som allmänhetens företrädare gentemot dem som producerar sjukvård i olika former. Det sker främst genom att precisera riktlinjer och granska att grundläggande rättvis- och kvalitetskrav tillgodoses. Däremot ska politikerna inte svara för den dagliga driften av vården.

Det direkta driftansvaret för verksamheten åvilar de professionella yrkesutövarna. Sjukhus, vårdcentraler, kliniker och sjukhem ska kunna ha en mer självständig ställning. Fristående enheter i offentlig regi och enheter i kooperativ eller privat drift kan sköta vården genom avtal med sjukvårdshuvudmannen. På så sätt uppnås offentlig finansiering, medan driften kan utföras i olika former.

Allmänheten ska ges möjlighet att välja vårdcentral, sjukhus eller annan vårdenhet. Det blir därigenom patienternas val som avgör vilka resurser de olika vårdenheterna kommer att disponera i praktiken.

Sjukhusens ekonomiska villkor bör baseras på den vård och behandling som faktiskt utförs.

Människor med handikapp Människor med handikapp ska kunna verka i samhället som aktiva medborgare. Handikappade har begränsade möjligheter till utbildning, svårare att kunna välja arbete efter egna önske mål och betydligt sämre möjligheter till en varierad och rik fritid. Att utjämna dessa klyftor är en viktig jämlikhetsfråga.

Förändringen från institutionsberoende till ett mer självständigt liv för handikappade människor är positiv och måste fortsätta. Arbetsplatser och offentliga miljöer måste göras tillgängliga för alla - även för handikappade. Det är samtidigt en viktig trygghetsfråga för handikappade och anhöriga att det finns tillgång till god institutionsvård för dem som behöver det. Viktiga välfärdsfrågor för handikappade är tillgång till hjälpmedel och möjlighet till full rörelsefrihet genom en väl utbyggd färdtjänst.

Människor med handikapp som behöver särskild omsorg eller vård ska själva kunna välja den form som passar bäst. Den enskildes makt över sin egen livssituation måste stärkas. Det bör ske genom att de ekonomiska resurserna för handikappomsorgen knyts direkt till individen, grundade på vars och ens behov.

Handikappade ska själva, eller i samråd med anhöriga, välja boende, omsorg och boendeservice. Man ska själv eller tillsammans med andra kunna anställa sin egen personliga assistent. Det kan göra det möjligt för barn och vuxna med handikapp att bo kvar hemma och få omvårdnad i hemmet.

Omsorg om äldre En allmän grundpension garanterar de äldre ekonomisk trygghet. Äldre människor ska ges samma möjlighet som yngre att välja de livsformer som var och en vill ha. De som vill fortsätta med aktivt arbete en längre tid ska ha möjlighet att göra det genom en rörlig och flexibel pensionsålder. De äldre människornas erfarenhet, kunnande och tid bör tillvaratas på olika sätt.

Alla ska tillförsäkras en vård av hög kvalitet på äldre dagar. Det gäller såväl medicinska insatser som hemhjälp och omsorg.

De äldre ska självständigt kunna välja det boende och den omsorg som passar bäst. Valfriheten garanteras bäst genom att de ekonomiska resurserna för äldreomsorgen knyts till individen efter vars och ens behov. Resurserna kan användas för olika vård- och boendeformer, som anhörigvård, ålderdomshem, gruppboende, vård i hemmet, enskilt eller offentligt drivet sjukhem eller annan institution.

Ett sådant system innebär valfrihet och mångfald inom äldreomsorgen. Det slår vakt om kvaliteten genom att ingen blir utlämnad till en viss vårdgivares ekonomiska eller personella resurser. Anhörigvården får möjligheter till ett med annan äldre vård likvärdigt stöd.

Samhället ska värdera arbete med vård och omsorg högt. Personalen inom hemtjänst och äldreomsorg ska ha goda arbetsvillkor och konkurrenskraftig ersättning.

RÄTTSTRYGGHET I varje samhälle behövs gemensamma normer och värderingar som återspeglar människornas rättsuppfattning. Alla har vi ett ansvar att föra vidare grundvärderingar som humanitet, människovärde, hänsyn och tolerans, vilket ger de bästa förutsättningarna för trygghet och rättssäkerhet.

En av rättsstatens viktigaste uppgifter är att skydda medborgarna mot våld och övergrepp och att garantera medborgarnas rättsäkerhet. För att klara detta krävs fasta normer och etisk fostran i familj och skola, olika brottsförebyggande åtgärder, en effektiv polis, ett väl utbyggt åklagar- och domstolsväsende och en fungerande kriminalvård. Brottsoffrens möjligheter att få skydd och upprättelse måste förbättras.

Våldet såväl i hemmen som på gator och torg är ett stort problem. Kvinnor och barn är särskilt utsatta. Samhället måste skydda de människor som hotas av våldshandlingar. Vi får aldrig acceptera att misshandel, våldtäkt, incest och andra förnedrande handlingar förekommer.

Förbud mot retroaktiv lagstiftning och allas likhet inför lagen är oavvisliga grundlagsstadgade principer. Riksdagen skall i sin lagstiftning respektera de grundlagsstadgade rättsprinciperna och de internationella

konventioner som Sverige har godkänt. Medborgarnas rätt till egendom ska tryggas i grundlagen.

För att rättssystemet ska fungera krävs att de rättsvårdande instanserna respekteras av människorna. Rättssystemet måste i sin tur erbjuda människorna erforderlig rättssäkerhet. En tydlig och konsekvent tillämpning av lagstiftningen, klar och tydlig utformning av lagarna, ett förutsägbart straffsystem och folkligt förankrade domstolar är viktiga förutsättningar i ett väl fungerande rättssamhälle.

Den enskilda människans ställning i samhället får inte försvagas. En omfattande registrering i centrala dataregister hotar människors integritet. Försämrade rättshjälp och minskad respekt för de grundlagsstadgade rättsprinciperna i lagstiftningsarbetet är andra exempel.

Centern arbetar för att slå vakt om den enskilda människans rättssäkerhet gentemot såväl statliga institutioner som privata företag. Alla människor har rätt till en privat frizon utanför överhetens kontroll. Lagar och förordningar måste vara ett skydd och inte ett hot mot medborgarna. Domstolar måste ges erforderliga resurser för att klara sina ålägganden utan att rättssäkerheten blir lidande. Brott mot andra människor ska ses lika allvarligt som brott mot staten.

Polisen måste ha tillräckliga resurser för att kunna bedriva en effektiv brottsbekämpning. Arbetet för att bekämpa våldsbrott ska ha hög prioritet. Brottsoffrens möjligheter att få skydd och upprättelse måste förbättras.

Ingen har rätt att bedriva verksamhet som går ut över andra människors välfärd och hälsa. Ekonomisk brottslighet och miljöbrott måste därför bekämpas.

Användningen av narkotika ligger ofta bakom andra brott. Kampen mot narkotikan kräver därför särskilda insatser. Tullen måste ha erforderliga resurser för att bekämpa narkotika smuggling. Narkotikan måste bort från kriminalvårdsanstalterna. Olika verksamheter som skola, vård och folkrörelser bör engageras i kampen mot narkotikan. En organisation i form av kvarters/områdespoliser ger goda förutsättningar för ett för troendefullt samarbete mellan polisen och allmänheten.

Kriminalvården ska inriktas mot rehabilitering av dem som dömts för olika brott. Ungdomar som begått brott måste få en snabb reaktion så snart omständigheterna vid brottet klarlagts. Alternativ till nuvarande påföljdssystem bör prövas. Samhällstjänst är i vissa fall ett bra alternativ till fängelse. Strängare påföljder bör gälla dem som återfaller i brott i förhållande till förstagångsbrottslingar.

BOENDE Bostaden är en fast punkt i tillvaron. Närhet till arbete, service, natur och naturliga mötespunkter ger förutsättningar för en bra boendemiljö. Boendemiljöerna bör planeras så att de främjar gemenskap och kontakt mellan olika generationer. Ett blandat boende med lokalt ansvar och närhet kan ge en grund för fungerande lokalsamhällen. Detta är särskilt viktigt i utpräglad gles bygd och storstädernas förortsmiljöer.

Alla människor behöver en bra bostad till rimlig kostnad. Var och en ska ha möjlighet att välja boendeform. Det behövs en mångfald av olika former av bostäder; villor, andra enfamiljs hus, flerfamiljshus, upplåtelseformer med äganderätt, bostadsrätt, kooperativ hyresrätt och hyresrätt i såväl enskilda som allmännyttiga fastigheter.

Bosparande ska stimuleras. Enskilt och kooperativt ägande av den egna bostaden ger engagemang, självbestämmande och personligt ansvar. Människor som bor i hyresrätter ska ha möjlighet att själva svara för förvaltning av bostaden, efter avtal med hyresvärden.

Det behövs ett statligt grundansvar för finansiering av byggande och boende, så att alla ges möjlighet till goda bostäder. Det måste finnas rimliga möjligheter att bosätta sig såväl i stads kärnor som på landsbygden. Konkurrensbegränsningar i byggnadsindustri och byggande ska motverkas. Skattereglerna måste underlätta nybyggande, underhåll och byte av bostad.

Ny teknik måste tas tillvara för att bygga så energisnåla bostäder som möjligt. Enskilda åtgärder för att

spara energi och använda inhemska, förnybara energikällor istället för t ex elvärme ska stimuleras.

INVANDRARE OCH FLYKTINGAR Alla människors lika värde och rättigheter är utgångspunkten för allt samhällsarbete. Det innebär att oavsett från vilket land en människa kommer ska hon i Sverige behandlas som en medmänniska på samma villkor som övriga svenskar. Målet ska vara att varje människa får rätt att bosätta sig i vilket land som helst oavsett hennes ursprung.

Sverige ska tillämpa en generös och human invandrar- och flyktingpolitik. Invandrare och flyktingar ska ges möjlighet till arbete och ha samma ekonomiska och sociala rättigheter och skyldigheter som övriga svenskar. Flyktingbarnens och de äldsta flyktingarnas behov bör särskilt tillgodoses.

Folkrörelserna och de ideella organisationerna har en viktig uppgift i att medverka vid flyktingmottagande, bryta isolering och öka de personliga kontakterna mellan invandrare och övriga svenskar. Invandrarna bidrar ofta med traditioner och impulser som kan medverka till att utveckla och förnya kulturliv och samhälle.

Kapitel 9: LÅT HELA JORDEN LEVA

Jorden är vårt gemensamma hem. Alla människor människor vårt gemensamma hem. Alla människor har en naturlig samhörighet, oavsett i vilket land vi bor och vilket språk vi talar. Händelser i ett land kan få direkta konsekvenser för befolkningen på andra sidan jordklotet.

Ett utökat internationellt utbyte människor och länder emellan är nödvändigt. Det leder till ökad förståelse för varandras livsvillkor och skapar bättre förutsättningar för att lösa gemensamma uppgifter.

Förenta Nationernas deklaration om de mänskliga fri- och rättigheterna utgör grunden för alla internationella kontakter. Inom den ramen måste nationella och kulturella olikheter respekteras.

Fritt informations- och kulturutbyte mellan folken är nödvändigt liksom människors möjligheter att fritt resa mellan och inom alla länder.

Samarbete för fred och utveckling Förenta Nationerna är det viktigaste organet för internationellt samarbete. För att världen ska kunna byggas i samverkan måste Förenta Nationernas roll stärkas. De viktigaste uppgifterna är att värna världsfreden, de mänskliga rättigheterna och en varaktig och hållbar utveckling. Att finna lösningar på de globala miljöfrågorna måste vara en central uppgift för Förenta Nationerna.

Gemensamma utmaningar Världens folk står inför gigantiska utmaningar. Samarbete för fredlig utveckling är den enda möjliga vägen.

Rättvis fördelning av jordens resurser är en grundläggande jämlikhetsfråga. Det är nödvändigt att få till stånd en utjämning som ger människor i alla länder likvärdiga levnadsvillkor.

Kunskap är den viktigaste mänskliga resursen. Ömsesidig kunskapsförmedling är en förutsättning för positiv internationell utveckling. Det ger möjligheter till omfattande kulturellt, tekniskt och ekonomiskt utbyte mellan alla länder.

Handeln mellan länder är ett annat viktigt instrument för utveckling. Den ska bedrivas på likvärdiga villkor. Även människor i fattiga länder måste få fullgod ersättning för arbetsinsatser, råvaror och förädlade varor och tjänster.

Miljön kräver ökat internationellt samarbete. Nödvändig minskning av utsläpp som förorenar luft, mark och vatten kkan bara åstadkommas i samverkan. Effektiv hushållning med naturresurser är också en gemensam angelägenhet.

Kontakterna mellan olika stater måste bygga på respekt för nationell särart och på principen om icke-våld. Det är nödvändigt att staterna hittar fredliga lösningar också på svåra konflikter.

FN är det naturliga organet för samverkan kring samtliga dessa stora uppgifter. Även andra former av mellanstatligt samarbete är betydelsefulla.

GLOBAL RÄTTVISA Idag förbrukar världens rika länder en orättmätigt hög andel av jordens totala tillgångar. De rika länderna måste minska sin resursförbrukning om jordens fattiga ska kunna komma ifrån fattigdomen utan att spränga de ekologiska ramarna. De rika länderna har ingen rätt att exploatera de fattiga länderna och kommande generationer, för att upprätthålla sin egen materiella standard.

Ekonomisk utveckling i de fattiga länderna är nödvändig för att kunna minska miljöförstöringen. Det förutsätter ekonomisk omfördelning från de rika till de fattiga folken.

I de rika länderna ställs krav på ett förändrat sätt att leva för att minska förbrukningen av resurser. Den livsstil som idag är förhärskande är alltför inriktad på materiell konsumtion och slöseri med resurser. Världen skulle inte orka med fem miljarder människor som lever på det sätt som vi idag gör i Sverige och andra rika länder.

Global solidaritet förutsätter en solidarisk livsstil. Det ställer krav på nya lösningar för energiförsörjningstransporter, varuproduktion och livsmedelsförsörjning. Solidarisk livsstil kan inte åstadkommas enbart genom politiska beslut, utan förutsätter att varje människa tar ansvar för att begränsa och förändra sin materiella förbrukning.

Med solidarisk livsstil kan en ekologisk användning av jordens resurser förenas med social välfärd och hög materiell standard.

Utveckla alla länder Människorna i de fattiga länderna har rätt till välfärd och utveckling. De rika länderna har ett moraliskt ansvar för att detta ska komma till stånd. Det kräver en omprövning av den gamla biståndspolitik.

Massfattigdomen är ett grundläggande hinder för utveckling i tredje världen. Den leder också till svårt mänskligt lidande. Biståndet måste i första hand inriktas mot att hjälpa de fattigaste människorna i de minst utvecklade länderna.

De fattiga länderna i tredje världen är skuldyngda. För att klara räntor och avbetalningar måste de låna mera. Skuld leder till ännu större skuld. Skuldskrisen kan inte lösas utan att i-länderna förändrar sin politik. Inom handels- och jordbrukspolitikerna måste i-länderna visa större hänsyn till u-ländernas intressen. Det krävs också ett ökat kapitalflöde till u-länderna. Skuldlättnader och ökat bistånd kan åstadkomma en sådan förändring.

Biståndet måste också inriktas på miljömedveten teknisk utveckling, kunskapsöverföring för en varaktig hållbar utveckling och på att få de ekonomiska mekanismerna att fungera. Syftet är att åstadkomma en utveckling där de fattiga länderna själva kan komma bort ifrån beroendet av hjälp utifrån. Detta ställer krav på förändringar av gamla system och ägarförhållanden i de fattiga länderna. Befolkningen måste få kontroll över de egna resurserna.

En öppen och fri handel fungerar bäst när parterna på världsmarknaden agerar utifrån likartade förutsättningar. Frihandeln kan emellertid leda till negativa effekter vad avser fördelningen av ekonomiska resurser mellan industri- och utvecklingsländer. Det är angeläget att en öppen och fri världsmarknad inte förstärker den obalans mellan i- och u-länder som finns i världshandeln.

Småskalig marknadsekonomisk utveckling kombinerad med kulturell och nationell självtillit kan ge god grund för utveckling i fattiga länder. Förankringen i den traditionella kulturen är viktig. Rättvisa handelsvillkor är en nödvändig förutsättning.

Ökade insatser behövs för att förbättra situationen för människorna i storstädernas slum och förhindra en ökad inflyttning. Därför bör biståndsinsatser ges en ökad inriktning mot landsbygdsutveckling. Det innebär utveckling av jordbruk, hantverk, småindustri och samhällsservice på landsbygden. Det behövs också förebyggande insatser mot olika miljöproblem. Eftersom kvinnorna i tredje världen svarar för en stor del av livsmedels produktionen och andra för familjen viktiga uppgifter, måste kvinnornas roll i utvecklingen uppmärksammas i allt bistånds arbete.

De frivilliga organisationerna gör värdefulla insatser inom biståndsområdet och bör få ett starkt samhällsstöd för sina insatser.

Fred och nedrustning En varaktig fred förutsätter stabilitet och välstånd. Att utjämna klyftorna och verka för frihet och demokrati är nödvändiga inslag i fredsarbetet.

Den militära rustningen utgör ett dödligt hot mot mänsklighetens existens. Den innebär samtidigt ett oförsvarligt slöseri med jordens begränsade resurser. Kampen för avspänning och nedrustning och för varaktig fred är därför en av våra viktigaste uppgifter.

Kärnvapenhotet innebär att allt mänskligt liv kan förintas. Att förhindra spridning av kärnvapen till flera länder och avveckla de kärnvapenarsenaler som finns är därför av avgörande betydelse. Ett totalt stopp för kärnvapenprov måste bli verklighet.

Kärnkraft och kärnvapen är siamesiska tvillingar. Det är ett starkt skäl för att arbeta för en energiförsörjning utan kärnkraft i hela världen. Sverige ska inte genom export av kärnkraft eller kärnkraftsteknologi bidra till spridning av kärnkraft.

Mänskliga rättigheter Alla människor har rätt att leva i länder med demokratisk uppbyggnad, där de fritt kan uttrycka sina åsikter utan risk för förtryck eller förföljelse. Ras, hudfärg, kön och religion får inte föranleda olikheter i värderingar och behandling av människor. Människor och folkgrupper som är politiskt, socialt eller ekonomiskt förtryckta måste få stöd i sin kamp mot förtrycket.

Dödsstraff, tortyr och annan kränkande behandling av männi skor ska bekämpas. Det är viktigt att arbeta fram internationella konventioner mot detta.

Barn är särskilt utsatta och arbetet för att förbättra barns livs villkor över hela världen är en stark förpliktelse. I FNs konvention om barnets rättigheter finns för första gången ett folkrättsligt erkännande av själva idén om att barn har fullt människovärde och egna individuella rättigheter samt att vuxna är skyldiga att respektera barnet. Internationellt samarbete krävs för att förverkliga många av de rättigheter som stadgas i barnkonventionen.

SVERIGE I NORDEN OCH EUROPA

Neutralitetspolitiken Sverige har en viktig roll som alliansfri stat. Vår neutralitetspolitik syftar till att hålla landet utanför krig och bidra till stabilitet i fred. Den formar vi självständigt utan inblandning av andra länder. Den utgör en grund i olika utrikespolitiska skiften. Rakryggad och konsekvent neutralitetspolitik är en förutsättning för dess trovärdighet. Den svenska neutralitetspolitiken ingår som en viktig del i den säkerhetspolitiska balansen i Norden.

Sverige kan fungera som medlare i internationella konflikter och bidra till att bygga broar mellan länder. Neutralitetspolitiken bör förenas med en aktiv utrikespolitik för avspänning, global utjämning och mänskliga fri- och rättigheter. Neutralitetspolitiken innebär inte åsiktsneutralitet.

Sverige ska arbeta för minskning av den internationella vapenhandeln och själv inte tillåta export av vapen till länder där risk för krig och konflikter föreligger. Målet bör vara att minska vapenexporten.

Sverige ska aktivt verka för en kärnvapenfri zon i norra Europa.

Säkerhet och försvar Sverige ska ha ett, efter våra förhållanden, starkt försvar. Nationens alliansfria och oberoende utrikespolitik ska stödjas av ett totalförsvar med förmåga att hävda hela Sveriges frihet. Försvaret ska vara så starkt att ingen stat ska kunna vinna på att militärt angripa Sverige. Det ska ha sådan trovärdighet att ingen ska behöva frukta för ett angrepp på sitt eget land via svenskt territorium.

Sveriges säkerhetspolitik ska syfta till nationell överlevnad, bevarande av territoriell integritet och därmed nationellt oberoende. Totalförsvaret är ett sätt att trygga landets säkerhetspolitik, utrikespolitiken ett annat.

Försvaret ska ses som en sista utväg att klara landets säkerhet. Beredskap måste finnas även för långvariga konflikter. Det ekonomiska försvaret måste syfta till att samhället ska kunna fungera även vid avspärningar och krig i Sveriges omedelbara närområde.

Handelspolitiken ska inriktas på handelsutbyte med många länder så att ensidiga beroenden undviks. Ett decentraliserat samhälle minskar sårbarheten.

Principen om ett folkförsvar som bygger på medverkan från alla medborgare måste hävdas. Sveriges försvar ska byggas på allmän värnplikt. De värnpliktiga ska ges sådan utbildning och utrustning att de kan fullfölja sina försvarsuppgifter.

En decentraliserad utbildningsorganisation förankrar försvaret i hela landet i fredstid, bidrar till beredskap och snabb mobiliseringsförmåga, medverkar till att värnpliktiga i hela landet får chans till utbildning nära hemorten och underlättar de viktiga frivilligorganisationernas verksamhet.

Ett ordentligt grundskydd för alla invånare måste finnas och befolkningsskyddet stärkas i utsatta områden.

Norden Sverige, Norge, Danmark, Finland och Island har starka historiska och kulturella band som förenar. De nordiska länderna bör eftersträva gemensamt uppträdande i olika internationella sammanhang. De nordiska samarbetet vad gäller bl a kulturfrågor, miljö-, energi- och sociala frågor samt ekonomisk politik bör fördjupas.

En viktig del i samarbetet är att ta bort handelshinder i Norden. Det bör ingå i ett målmedvetet arbete för att etablera Norden som hemmamarknad.

Det behövs en sammanhållen nordisk politik för transport- och kommunikationsfrågor. Norden bör utvecklas till ett gemensamt utbildningsområde med generell examensgiltighet och utbyggt forskningssamarbete. Miljölagstiftningen bör harmoniseras mellan de nordiska länderna, efter principen högsta ambitionsnivå.

Det nordiska samarbetet bör syfta till en omfattande integration mellan de nordiska länderna. Det ställer krav på samordning av formerna för beslut vad gäller valutafrågor, avtal och lagstiftning. En sådan samordning kan ge en god grund för gemensam integration gentemot andra länder.

Förutom det nordiska samarbetet bör även annat regionalt samarbete i Europa utvecklas ytterligare, t ex mellan Östersjöstaterna.

Hela Europa Sveriges karaktär av litet, högt industrialiserat och tekniskt välutvecklat land gör vårt utlandsberoende särskilt starkt. Vårt internationella engagemang måste självfallet gälla hela världen. Det är dock uppenbart att det finns störst behov av utökat samarbete med länder i vårt grannskap.

I demokratiskt samarbete med andra länder och ett nära samarbete i hela Europa ska vi medverka till en uthållig ekonomisk och miljöansvarig utveckling.

Sverige ska delta aktivt i de europeiska strävandena för fri rörlighet över gränserna för människor, varor, tjänster och kapital. Ökad samordning av lagar och regler och ökad öppenhet för att bedriva verksamhet i olika europeiska länder är, rätt till lämpad, positiv. Vi ska ta vara på de möjligheter som den ekonomiska integrationen i Europa skapar. Samtidigt ska vi fortlöpande värdera de risker som kan finnas.

Målet är att integrationen ska omfatta hela Europa. Den kan lyfta de länder som varit ekonomiskt eftersatta till en jämbördig nivå. En alleuropeisk integration motverkar isolering av enskilda länder.

Utgångspunkten för vårt deltagande i den europeiska integrationen ska vara att vi kan hävda vår självständighet och våra grundläggande värderingar om demokrati, god miljö, social trygghet och regional utveckling. Sveriges deltagande i EG-samarbetet ska formas med hänsyn till utvecklingen inom EG och till Europa i sin helhet. Gränserna för vårt deltagande i den europeiska integrationen sätts av Sveriges oberoende utrikespolitik och neutralitet, samt möjligheterna att hävda grundläggande värderingar.

Ökat europeiskt samarbete får inte innebära att tullmurar eller andra hinder sätts upp mot andra länder i världen. Samarbetet ska bygga på öppenhet och frihet. Centralisering av makt till byråkratier på europeisk nivå måste bekämpas.

De stora transnationella företagen ska inte tillåtas diktera den ekonomiska utvecklingen.

Människor bör få möjligheter att resa fritt mellan alla länder i Europa. Utbytet mellan studerande i Sverige och andra europeiska länder bör utökas. Olika former av ungdomsutbyte genom resor, praktik eller organisationssamarbete ska underlättas.

Avspänning och militär nedrustning i Europa har avgörande betydelse för en fredlig utveckling i världen som helhet. De gamla alliansernas upplösning måste ersättas av en ny all europeisk fredsordning. Sverige ska aktivt arbeta för åtgärder för avspänning och nedrustning i Europa.

De västliga länderna har ett särskilt ansvar för att möta den demokratiska utvecklingen i de östeuropeiska länderna med förtroendeskapande åtgärder. Europarådet bör utvecklas till ett hela Europas råd, som kan vara en garanti för social utveckling, demokrati och rättssäkerhet i Europa. Andra fora för alleuropeiskt samarbete som den europeiska säkerhetskonferensen och FNs ekonomiska kommission för Europa bör stärkas och samordnas främst vad gäller gemensam säkerhet och miljö.

Sverige ska stödja processer som gör att alla länder i Europa får en demokratisk utveckling. De små europeiska nationernas folk har rätt till självbestämmande. En utveckling mot ökad demokrati skapar också förutsättningar för fungerande ekonomi och social välfärd.

Vårt mål är ett Europa där barriärerna mellan öst och väst brutits ner och där samarbetet, såväl ekonomiskt, kulturellt som socialt, utvidgats till att omfatta hela Europa. Ett Europa, inte avskilt från omvärlden, utan som en del av globala världssamfundet.

Utvecklingen mot detta mål kommer att förändra förutsättningarna för både Sveriges neutralitetspolitik och för vårt deltagande i olika former av internationellt samarbete. Det ankommer på varje tid att ingående pröva förändringarnas innebörd och dra konsekvenserna för den svenska politikens utformning.

